

EL VALOR DELS ADJECTIUS DEMOSTRATIUS SEGONS LES LINGÜÍSTIQUES CATALANA I CASTELLANA: PROBLEMES I SOLUCIONS

Abelard Saragossà
Universitat de València

I INTRODUCCIÓ

Una qüestió que les gramàtiques tracten d'una manera poc satisfactòria és la descripció del contingut semàntic dels adjectius demostratius. En el millor dels casos, fan una proposta que té a favor que és molt clara i molt simple: els dos primers adjectius demostratius (anomenats molts sovint *primer grau i segon grau*) indicarien que les entitats expressades pel nom restringit en què figuren estan prop, respectivament, de qui parla i de qui escolta; i el tercer adjectiu (o grau) es referiria a les altres entitats. En canvi, eixa proposta té l'inconvenient de provocar moltes excepcions, com comprovarem en l'estat de la qüestió (§2). Les gramàtiques de les darreres dècades, han mirat de millorar la teoria dels adjectius qualificatius, però, quan analitzarem manuals concrets (§4), veurem que els avanços efectius han sigut escassos.

Procurant conservar la claredat i la simplicitat de la proposta habitual, aquest treball elabora una alternativa per a solucionar les excepcions (o, si més no, una gran part, §3). El mitjà que usaré per a millorar l'explicació sobre l'ús dels adjectius demostratius és exposar, en primer lloc, quins són els problemes amb què habitualment topen les propostes dels manuals (§2). És un estat de la qüestió que es limita a descriure, d'una manera estructurada, les deficiències més esteses, sense citar fonts en general. A continuació (§3), elaboraré una alternativa per a solucionar les deficiències que haurem constatat. Finalment, a fi de donar suport a l'estat de la qüestió i a fi que els lectors vegem actuacions reals, mostraré com actuen unes quantes gramàtiques concretes (§4), tres del català i tres més del castellà. He posat eixa secció al final perquè el fet d'haver donat ja l'alternativa permet simplificar l'anàlisi. Els manuals que he seleccionat són, en el cas del català, les dos gramàtiques de Badia (1962 i 1994) i la recent *Gramàtica del Català Contemporani* (2002). Pel que fa al castellà, he triat el manual de l'Acadèmia del castellà de 1973 (RAE 1973), la gramàtica d'Alarcos Llorach (1994) i el

manual *Gramàtica Descriptiva de la Lengua Española* (Eguren 1999). Comentaré les obres seguint l'orde cronològic.

2 ELS VALORS DELS ADJECTIUS DEMOSTRATIUS: ESTAT DE LA QÜESTIÓ

2.1 De la "proximitat" a la inclusió

En la lingüística catalana, els gramàtics solen dir que el primer grau dels adjectius demostratius indicaria, en la dixi, proximitat a l'emissor, de la mateixa manera que el segon grau assenyalaria proximitat al receptor¹. Ara bé, si eixa concepció l'apliquem a un exemple tan habitual com és el següent, veurem que falla:

1. Has de saber que, en aquesta casa, dinem a la una

En eixa oració, l'emissor es troba dins la casa, i el fet d'*estar dins* exclou el fet d'*estar prop*: una cosa només pot estar prop d'una altra si està fora. Podem dir, per tant, que, per a explicar els centenars i centenars d'exemples en què el locatiu amb *aquest* inclou l'emissor, en compte de parlar de *lloc pròxim*, hauríem de parlar de *lloc que inclou*. En les gramàtiques castellanes que comentarem, la paraula *proximitat* només apareix en la darrera (Eguren 1999). En canvi, les altres fan descripcions que comporten la inclusió de l'emissor. També trobem la mateixa noció en la definició que Fabra fa de l'adjectiu *aquest* en el DGLC (de 1932): "Demostratiu que designa el lloc en què es troba la persona que parla".

Si observem l'ús dels adjectius demostratius, trobarem que el nom amb el demostratiu no sempre indica un lloc dins del qual es troba l'emissor. La relació també pot ser la inversa. És a dir, l'emissor pot ser l'inclouent, com ara en aquesta oració:

---

¹ La proposta de la proximitat ja apareix, cap al principi del segle XIX, en Ballot (1813: 23-25):

(i) Lo pronom *est* y *aquest* serveixen pera expressar lo que está prop de aquell que parla; *eix* y *aqueix* lo que está cerca de aquell ab quis parla; y *ell* y *aquell* denotan lo que está lluny o remot.

En el segle XX, hi han moltes manifestacions de la mateixa concepció, com ara Marvà (1932: §150) o Moll (1937: 123; 1968: §175):

(ii) *Aquest* expressa proximitat a la persona que parla o escriu, i *aqueix* proximitat a la que escolta o rep l'escrit [el manual no definix el tercer grau]. (Marvà 1932: §150)

En els nostres dies, continua sent usual recórrer a la idea de proximitat, com ara Ruaiç (1998: 63) o *Guia d'usos* (2002: 120).

2. Per fi m'he pogut llevar este pes de damunt

Eixa constatació implica que haurem de descriure el contingut semàntic del primer adjectiu demostratiu d'una manera que siguem capaços d'explicar les dos relacions d'inclusió: l'emissor com a entitat inclosa (1) i com a entitat incloent (2). En l'alternativa, aconseguirem eixe objectiu assignant dos valors al primer grau: l'elemental (que justificarà que l'emissor també pot ser incloent) i un valor més ample (que explicarà l'emissor com a inclòs).

Si ara passem al segon grau, trobarem que la "proximitat" també falla, com podem comprovar en aquesta dita valenciana sarcàstica:

3. Diu el mort al degollat: ¿Qui t'ha fet eixe forat?

Realment, el forat no està "prop" del receptor, sinó *en* el seu cos, és a dir, *dins*. La veritat és que l'exemple anterior és paral·lel al de 2: el receptor com a incloent. L'alternativa explicarà eixe ús d'una manera semblant al primer grau (assignarà a l'adjectiu *eixe* dos continguts semàntics).

Podríem resumir així aquest apartat: més que parlar de *proximitat*, hem de recórrer a la noció de *inclusió* per a definir els adjectius demostratius. Ara bé, com que hi han dos inclusions radicalment diferents (l'emissor com a objecte inclòs i com a objecte incloent), haurem de sospitar que el primer grau té dos valors diferents. En eixa situació, ens hem d'encarar a tres objectius: en primer lloc, haurem de definir eixos dos valors; en segon lloc, haurem de veure quin és el bàsic; i, finalment, haurem d'explicar de quina manera la llengua, partint del valor bàsic, ha creat el valor secundari. En el cas del receptor, també hi han dos possibilitats: com a objecte incloent (l'exemple del forat, 3) i com a objecte no incloent, que exemplificarem en l'apartat següent. En conseqüència, haurem d'actuar en el segon grau igual que en el primer: haurem de definir dos valors, haurem de decidir quin és el bàsic i, finalment, haurem d'explicar com hem creat el segon valor a partir del primer.

2.2 L'emissor i el receptor: entre la unió i la separació

La descripció més habitual dels dos primers graus (proximitat a l'emissor i proximitat al receptor) comporta que els dos actors de la comunicació tindrien un lloc privatiu i, en conseqüència, estarien separats. La discriminació espacial ve molt bé per a explicar els usos en què l'emissor i el receptor són incloents (2 i 3). Així, no hi ha cap relació espacial entre el receptor i el pes que té l'emissor de 2, de la mateixa manera que el forat del

degollat no té res a veure amb el lloc de l'emissor (3). Ara bé, en una gran part dels usos del primer adjectiu demostratiu el lloc que inclou l'emissor també conté el receptor i, per tant, no es troben en llocs diferents. Com ara, la casa de què parla l'emissor de l'exemple 1 no només l'inclou a ell, sinó també al receptor.

Eixa situació planteja el repte de saber com hem d'actuar per a explicar unes realitats tan diferents: a voltes, l'ús del primer grau implica que l'emissor i el receptor es troben inclosos en el mateix lloc; i, unes altres voltes, comporta que estan en llocs diferents. L'alternativa aclarirà eixe interrogant d'una manera molt econòmica, ja que la mateixa proposta que solucionarà les dos inclusions (l'emissor com a objecte inclòs i com a objecte incloent, 1 i 2) també ens resoldrà l'enigma que ara tenim entre mans. Concretament, el valor elemental del primer grau focalitzarà l'emissor i exclourà el receptor (2), mentre que el valor secundari del primer grau justificarà que l'emissor i el receptor es poden trobar en el mateix lloc (1).

En realitat, l'alternativa a què arribarem encara diluirà un enigma important: el fet que el grau que hom assigna al receptor (el segon) resulta que pot indicar un lloc tan extern al receptor com a l'emissor, com ara en aquest diàleg:

4. –¿On viu Josep?– Viu en eixa casa tan ampla

El constituent de la resposta *eixa casa tan ampla* indica un lloc que no conté ni el receptor ni l'emissor i que, en conseqüència, es troba separat dels dos. Com que eixe ús díctic del segon grau és ben freqüent, haurem de concloure que ens trobem davant d'un problema tan gros com evident. En l'alternativa, l'ús que comentem del segon grau no l'explicarem amb el valor secundari, sinó amb el bàsic. El valor secundari serà el que justificarà dos usos: el cas en què el receptor és un objecte incloent (el forat del degollat, 3) i quan indiquem un lloc que inclou el receptor i exclou l'emissor:

5. No et mogues d'eixe lloc, que estàs molt bé per a fer-te una fotografia

Podríem resumir aquest apartat tal com seguix. Hem de definir el primer grau de manera que expliquem les dos situacions possibles: el cas en què el lloc que inclou l'emissor també conté el receptor (1) i quan ens referim a un lloc privatiu de l'emissor (2). Semblantment, hem de caracteritzar el segon grau de manera que expliquem els dos usos que hem vist. En primer lloc, aquell valor que és el contrari al primer valor de l'emissor: si el primer ús que hem exemplificat de *aquest* inclou l'emissor i el receptor, en el cas de *eixe*

parlem d'un lloc que exclou tant l'emissor com el receptor (4). Finalment, el valor secundari del segon grau haurà de justificar el cas en què parlem privativament del receptor (3) o del lloc que només ocupa el receptor (5).

2.3 Incoherències teòriques i insuficiències empíriques en l'anàfora

Moltes gramàtiques no tracten l'ús anafòric dels adjectius demostratius, com ara les de Badia (1962, 1994). Els gramàtics que s'encaren a eixe ús estan convençuts que l'hem d'explicar amb la teoria elaborada per a l'ús díctic. Però, a l'hora de la veritat, hom és poc conseqüent amb eixa creença, ja que només aplica el 50% de la teoria de la dixi. Concretament, si un autor explica el segon grau com a "proximitat al receptor", hauria de recórrer al receptor en l'explicació dels usos anafòrics dels adjectius demostratius. En canvi, el receptor no apareix en eixa explicació, ni els autors implicats justifiquen l'absència. L'alternativa solucionarà eixa qüestió de la manera següent: en primer lloc, en la definició del valor bàsic que els tres graus dels demostratius tenen en la dixi, el receptor no apareixerà; i, en segon lloc, l'aplicació dels tres demostratius a l'anàfora s'explicarà, exclusivament, amb els tres valors bàsics. És lògic, doncs, que el receptor no aparega quan explicarem els usos anafòrics dels demostratius.

Per una altra banda, si una llengua té tres graus en la dixi, també hauria de tindre tres aplicacions anafòriques. En canvi, hi han autors que es reduïxen a dos graus (§4.3, §4.5). En el paràgraf següent, posaré exemples dels tres graus en l'anàfora, i l'alternativa exposarà quines característiques tan diferents delimiten els tres usos. Ben mirat, és comprensible que hom aplique poc la teoria de la dixi a l'anàfora: si els usos anafòrics els hem d'explicar amb la teoria de la dixi i eixa teoria té deficiències importants (com hem intuït en §2.1 i §2.2), és comprensible que la proposta de la dixi falle quan l'apliquen als usos anafòrics dels adjectius demostratius.

L'escassa aplicació teòrica va acompanyada d'actituds poc positives davant les dades empíriques. Concretament, tant en el valencià col·loquial com en una part dels dialectes castellans trobem que, en la llengua viva, hi han tres graus en l'anàfora²:

6. En aquesta gramàtica, trobareu moltes referència a la llengua parlada³

7. Vol estudiar els sermons de Sant Vicent perquè en eixos documents hi ha una llengua molt viva

² Eguren (1999: 940) informa que el castellà d'Amèrica tendix a substituir *aquel* per *ese* i reduïx els tres graus a dos: *este* i *ese*. *Acá* i *allá* seria la dualitat adverbial correlativa de l'anterior.

³ En §3.3.1, explicaré quina classe d'anàfora hi ha en 6.

8. ¿Et recordes d'aquella confessió que et vaig fer ací l'any passat?

Com ja he dit, eixe panorama no és gens estrany: si l'anàfora es fonamenta en la dixí i en la dixí hi han tres graus, és predictable que també trobem tres graus en l'anàfora (6-8). En canvi, una part dels autors no solament es limita a dos graus en els comentaris sobre l'anàfora (§4.3, §4.5) i posa exemples que, en la llengua viva, no diu ningú. Com ara, és tan habitual formular una oració com la de 9 com inaudit seria que, pensant espontàniament, algú creara la formulació de 10 (que he tret d'Eguren 1999: 942):

9. Finalmente, la dreta va proposar un pacte a l'esquerra. Però, tal com estaven les coses, l'esquerra no podia acceptar la proposta
10. Finalmente, la derecha propuso un pacto a la izquierda. Tal y como estaban las cosas, esta no podía aceptar la oferta

En canvi, eixa manera impopular d'escriure apareix en llenguatges artificiosos, com ara en aquest exemple d'un manual gramatical:

11. En la llengua clàssica les formes reforçades alternaven amb les no reforçades, però amb un clar predomini d'aquelles sobre aquestes (*Guia d'usos*, 2002: 121)

Comptat i debatut, és comprensible que els parlants no diguen la construcció que comentem. Així, si ens centrem en el darrer exemple, podem observar que, quan els lectors veuen *aquelles* i *aquestes*, no saben a què es referixen els dos adjectius demostratius i, com a conseqüència, han de parar la lectura i han de tornar arrere. Diria que un dels principis de la comunicació és que el receptor ha de poder interpretar el missatge tal com li arriba a l'oïda, objectiu que, en el cas d'11, podem aconseguir igual que en 9: repetint el nom:

12. En la llengua clàssica, les formes reforçades alternaven amb les no reforçades, però amb un predomini clar de les reforçades

Clourem l'estat de la qüestió sobre els usos anafòrics dels adjectius demostratius comentant una qüestió important. Hom sol dir que, en l'anàfora, recuperem un nom del discurs previ. Tanmateix, els usos anafòrics que violen eixa afirmació deuen ser prou més freqüents que els que la verifiquen. En §3.3.2, en posaré diversos exemples reals:

13. Estava molt malament i, en eixa situació, ¿què podia fer?

En 13, la paraula *situació* no apareix en la primera oració coordinada. En l'alternativa, mirarem de solucionar eixe interrogant prenent diverses mesures, una de les quals serà canviar *recuperar un nom* per *recuperar un contingut semàntic*: en l'anàfora, el fet bàsic no és recuperar un nom del discurs previ (cosa que moltes voltes no passa), sinó recuperar un contingut semàntic (procés que s'esdevé sempre).

Resumim: els gramàtics, a més d'aplicar poc la teoria de la dixi als usos anafòrics (oblit del receptor i dels tres graus), tenen poc en compte les dades empíriques que la llengua del carrer els oferix, que són completes: els mateixos graus que en la dixi. En canvi, sovint consideren uns exemples que, a més de ser artificiosos i a voltes trencar la comunicació, només contenen dos graus. Finalment, cal precisar la caracterització dels processos anafòrics per a ajustar-se a la realitat de les dades empíriques com ara en 13.

2.4 Usos aparentment excepcionals: ni dictics ni anafòrics

Hi han usos dels adjectius demostratius en els quals ni assenyalem cap a un objecte que es troba en l'entorn físic en què parla l'emissor, ni recuperem cap contingut semàntic del discurs previ, com ara els següents (pose el segon grau al final per les raons que veurem quan estudiarem eixos usos, §3.4.3):

14. Va acabar l'entrevista amb aquestes paraules: "Sempre et respectaré"
15. He vist moltes voltes que, aquells fills que ignoren els pares, acaben sentint-se a soles i deseparats
16. Deuen ser vora les nou i mitja, i no les deu, com marca eixe rellotge tan remodern i tan poc amanós que em va dur d'Andorra un dels nebots

Si volem entendre eixes aplicacions dels adjectius demostratius, la primera operació que hem de fer és explicitar que violen les idees que tenim sobre el funcionament de les paraules que estudiem. No cal dir que, la primera condició per a resoldre un problema, és saber que és un problema. En canvi, si no notem l'aparent irregularitat d'eixes dades empíriques, tenim el perill de no ser conscients de la pregunta que hauríem d'aclarir: quina és l'especificitat que contenen les oracions de 14, 15 i 16 (cada una en un grau).

En el cas del primer exemple (14), hom sol parlar de "catàfora". Ara bé, ¿és possible recuperar un contingut semàntic que encara no hem dit? I, sobretot, l'exemple de 14 no respon gens ni miqueta a una característica bàsica de l'anàfora. En efecte, quan no reproduïm el contingut semàntic recuperat tal com l'hem dit, és possible canviar la formulació dita per la

inicial. Així, en l'exemple de 13 podem substituir *en eixa situació* (que és la formulació dita) per la inicial:

17. Estava molt malament i, estant molt malament, ¿què podia fer?

En canvi, si apliquem eixe procés a l'oració de 14, desembocarà en un desastre, no debades la realitat que hi ha és ben diferent de l'anàfora, com comprovarem en l'alternativa (§3.4.1):

18. *Va acabar l'entrevista amb "Sempre et respectaré": "Sempre et respectaré"

En §3.5.2, ens enfrontarem a l'objectiu de mirar d'entendre quin procés lingüístic concret hi ha en 14 i, també, quina finalitat comunicativa té.

Pel que fa al segon exemple (15), les gramàtiques el solen arplegar, com ara Eguren (1999: 939) o Brucart (2002: 1491). El darrer autor no constata que eixe ús viola la definició dels adjectius demostratius. En canvi, Eguren sí que fa eixa operació necessària: comenta que els adjectius demostratius "identifiquen" una entitat i, per tant, ha de ser "específica". Però, contràriament al valor regular, la "lectura" de 15 ha de ser "inespecífica". Diguem-ho amb uns tèmens més adequats: com a conseqüència de la localització, l'ús dels adjectius demostratius comporta que el receptor coneix l'entitat de què parla l'emissor i, per tant, hi ha determinació; en canvi, el receptor de 15 no coneix les entitats de què parla l'emissor ni físicament (dixi) ni discursivament (anàfora). Ara bé, la ciència, a més de constatar, també ha d'intentar explicar les constatacions fetes. De fet, eixa activitat és la que dóna sentit i vida a la ciència. Per tant, prou que ens haurem de preguntar quina finalitat comunicativa i quins mitjans lingüístics hi han darrere de l'ús excepcional de 15. Ens encararem a eixos objectius en §3.5.3.

2.5 Usos expressius

La darrera qüestió que una bona teoria sobre els adjectius demostratius ha d'aclarir és l'existència d'usos expressius:

19. [La protagonista d'una narració explica uns canvis sorprenents del seu marit, i diu:]
Com ha canviat en unes setmanes, este home meu!...
20. Tenia huit anys i pocs mesos quan va esclatar la guerra –maleïda siga aquella i totes les guerres!–
21. M'ho ha dit eixe, que serà la teua perdició [assenyalant una persona que escolta una conversa]

Una part de les gramàtiques en parla (§4.2), però, a més de constatar el fenomen, un lingüista també s'ha de preguntar de quina manera la llengua ha creat eixos usos. És a dir, hem de buscar quin procés porta dels valors objectius dels adjectius demostratius als usos subjectius. En eixa direcció, només he trobat una reflexió adequada sobre un ús expressiu molt secundari, feta per l'Acadèmia del castellà (§4.2):

22. Mira eso que viene para acá [parlant d'una persona]

I bé, ara que ja hem vist quines són les limitacions que hi han en els tractaments més habituals dels adjectius demostratius, ens haurem d'encarar a la passa següent: elaborar una proposta que, conservant els encerts dels predecessors, intente aclarir els interrogants.

3 ELS VALORS DELS ADJECTIUS (I ELS PRONOMS) DEMOSTRATIUS: ALTERNATIVA

3.1 *Dixi i anàfora en els demostratius*

3.1.1 Una noció simple: *dixi*

Els adjectius *de-mostratius* fan l'operació que diu el seu nom: mostrar al receptor quina és exactament l'entitat a què vol referir-se l'emissor. Eixe objectiu el podem assolir de dos maneres: o bé assenyalant una entitat des del lloc en què parla l'emissor (procés anomenat *dixi*); o bé recuperant un contingut semàntic que ha aparegut en el discurs previ. Posem-ne exemples. Imaginem-nos que algú ens pregunta en un bar qui ens ha donat una informació i, assenyalant amb el dit cap a una persona que passa pel carrer, diem *Aquell!* Podríem dir que els adjectius demostratius tenen, en l'ús dític, dos continguts semàntics units: assenyalen l'espai en què es troba l'entitat de què vol parlar l'emissor i, com a conseqüència d'eixa operació locativa, el receptor sap amb precisió de quina entitat vol parlar l'emissor. Tenim, per tant, que els adjectius demostratius comporten *determinació*.

3.1.2 Un concepte molt més ample: *anàfora*

En la segona manera de mostrar (anomenada *anàfora*), un recurs habitual

és repetir un nom i acompanyar-lo amb un adjectiu demostratiu o l'article, com podem veure en l'exemple següent⁴:

1. A les set, vaig veure MÉS MANIFESTANTS per la plaça de Sant Agustí. EIXOS MANIFESTANTS demanaven que l'alcalde de València parlara en valencià
2. M'ho ha estat comentant mentre s'estacava EL TASSÓ DE SOPES AMB MOLTA LLET AMB QUÈ ES DESDEJUNA CADA MATÍ; EIXE TASSÓ DE SOPES que per fi ara sembla que ja sap fer-se a soletes (p. 15)

El constituent nominal recuperat pel constituent nominal amb el demostratiu s'anomena *antecedent*. En el primer exemple, el constituent *més manifestants* és l'antecedent del constituent *eixos manifestants*. La base comuna amb la dixi és la determinació. En la dixi, el coneixement de l'entitat és físic: el receptor la veu (o la percep). En canvi, el coneixement de l'entitat és purament lingüístic o discursiu en l'anàfora: l'emissor ja ha presentat en el discurs previ l'entitat (o l'esdeveniment) de què vol parlar i, com a conseqüència, el receptor ja la coneix.

En els processos anafòrics, el segon nom també pot ser un hiperònim del nom que figura en l'antecedent:

3. JOAN FUSTER va escriure molts llibres, tot i que EL SUECÀ encara va escriure més en la premsa

En l'exemple de 3, hi ha una persona concreta en l'antecedent (Joan Fuster), mentres que, en el consegüent, figura l'adjectiu que correspon a la ciutat d'on era l'escriptor (Sueca). Convé observar que, quan el contingut semàntic de l'hiperònim és adequat (*fet, situació, esdeveniment, circumstància...*), l'antecedent pot ser el valor d'una oració (o de més d'una), això és, un fet (o fets):

4. Estava molt malament i, en eixa situació, ¿què podia fer?

En aquest exemple, el nom *situació* és referix al fet que l'emissor estava molt malament. En la comunicació, eixe recurs és freqüent. Ací en tenim dos exemples de Sant-Celoni (pose entre claudàtors el constituent substituït per *eixe detall* i en *eixos moments*):

---

⁴ Una bona part dels exemples que posaré corresponen a una narració d'Encarna Sant-Celoni, *Al cor, la quimereta* (València, Tabarca, 2002), que conté una llengua tan popular i, simultàniament, tan elaborada com en general recomanable. La manera d'assenyalar la font serà posar una pàgina entre parèntesis, com en 2.

5. Serà el seu primer arròs al forn i ja li he dit que li n'escudelle un bon plat a son pare per a la nit, que li farà gràcia que haja tingut eixe detall [eixe detall = fer (la filla) un arròs al forn i deixar-ne un bon plat per al pare, p. 23]
6. Les poques vegades que m'he adormit no he parat de queixar-me i de pegar voltes, i era en eixos moments [*quan em queixava i pegava voltes*], exactament, quan ell es desvetlava... (p. 32)

També podem recuperar el valor d'una oració amb *d'eixa manera*, encara que, naturalment, l'oració substituïda ha d'anar precedida per un gerundi:

7. Si m'haguera cosit la boca, hauria pogut continuar aparentant portar una vida normal. D'eixa manera [*actuant així = cosint-me la boca i aparentant normalitat*], quan els haguera tocat agarrar el bou per les banyes, ja no hi hauria hagut res a fer (p. 16-17)
8. M'armava de valor i li demanava que em baixara a la saleta. D'eixa manera [*estant la protagonista en la saleta*] em podia donar la satisfacció de vore'ls a tots junts (p. 31)

El fet que el factor decisiu de l'anàfora siga recuperar un contingut semàntic previ permet explicar una característica important: la possibilitat de recuperar continguts semàntics implícits, és a dir, un valor implicat per alguna part prèvia del discurs, com veurem si repetim un fragment del principi d'aquesta secció:

9. Els adjectius demostratius fan l'operació que diu el seu nom: mostrar al receptor l'entitat a què vol referir-se l'emissor. Eixe objectiu el podem assolir de dos maneres

En la primera oració, no hi ha el nom *objectiu*, però, en la mesura que eixa oració descriu la finalitat general dels adjectius demostratius, és factible afirmar que el nom *objectiu* hi està implicat. Podem dir, doncs, que l'anàfora recupera continguts semàntics del discurs previ, els quals poden ser explícits o estar implicats per alguna part prèvia del discurs⁵.

---

⁵ El fet de no caracteritzar l'anàfora com a recuperació de continguts semàntics ja expressats provoca deficiències en les propostes. Així, parlant d'un fragment simple (el pronom *lo* recupera el contingut semàntic d'una oració previa, i), Eguren (1999: 937) fa un comentari tan complicat com el de (ii):

(i) *–La derecha ha barrido en las elecciones municipales –No me lo puedo creer*

(ii) Un caso más difícil de delimitar es el de la denominada 'deixis textual impura', en la que una expresión deíctica entra en relación con entidades de tercer orden, como las proposiciones. En (i) el pronombre átono *lo* está a medio camino entre la deixis textual y la anáfora: en este caso, *lo* no parece ser una anáfora en sentido estricto, pero tampoco tiene un uso deíctico textual, ya que no se refiere a la oración en tanto que expresión lingüística, sino a la afirmación hecha al pronunciar dicha oración.

Observarem finalment que, de les dos maneres en què podem usar els adjectius demostratius, cal tractar primer la dixi per una raó aplicable a molts constituents del llenguatge: perquè la primera causa de crear el llenguatge és poder parlar del món físic que ens envolta. Les nocions que elaborem per a eixa funció també les usem per a crear el món abstracte o purament psicològic i per a parlar sobre el mateix llenguatge. Ben mirat, eixe factor justifica que, a l'hora de definir els adjectius demostratius, els diccionaris sempre posen en primer lloc l'ús dèctic (que té relació amb l'espai –i també amb el temps: *en aquesta setmana–*); i, posteriorment, definixen l'aplicació anafòrica (que sempre implica la recuperació de continguts semàntics del discurs previ)⁶.

3.2 *El valor dels adjectius demostratius en la dixi*

3.2.1 Cap al valor bàsic des de Fabra (1932) i Valor (1973, 1977)

Ara que ja hem descrit quin és el funcionament general dels adjectius demostratius en la dixi i en l'anàfora, hem d'especificar quin contingut semàntic té cada membre, i haurem d'actuar d'una manera que solucione les deficiències que hem trobat més amunt (§2.2). La proposta a què arribarem és el resultat de sumar tres aportacions, la primera de Pompeu Fabra i les altres

---

Deixant de banda que una anàlisi del fragment anterior comportaria l'anàlisi dels hipotètics conceptes *deixis textual pura*, *deixis textual impura*, *entidades de tercer orden* i *deixis textual*, podem observar que eixa citació és explícitament indeterminada ("está a medio camino entre la deixis textual y la anáfora", "no parece ser una anáfora en sentido estricto, pero tampoco tiene un uso dèctico textual").

⁶ En el camí que hem seguit, hi ha una separació completa entre la dixi i l'anàfora: o bé assenyalen una entitat de l'entorn físic o temporal de l'emissor (dixi), o bé recuperem un contingut semàntic del discurs previ. En canvi, els autors que caracteritzen l'anàfora per la "coreferència" que tindrien dos constituents lingüístics (com ara Eguren 1999: 936) arriben al resultat que, en oracions tan clares com la de (i), hi hauria alhora dixi i anàfora (ii):

(i) *Nació en San Pedro de Latarce, pero nunca he vuelto allí*

(ii) En ocasiones un dèctico funciona al mismo tiempo de dos maneras diferentes. En (i), el adverbio *allí* es a la vez un dèctico locativo y una anáfora. (Eguren 1999: 937).

Si ens mirem eixe exemple des de la proposta que hem fet, com que l'emissor no assenyalen a cap lloc de l'entorn en què parla, no hi ha dixi. I, complementàriament, com que l'emissor recupera un contingut semàntic del discurs previ (el que correspon a *San Pedro de Latarce*), hi ha anàfora. Vet ací la caracterització de l'anàfora que proposa Eguren (1999: 936):

(iii) Las anáforas o las catáforas tienen el mismo referente que otro término o expresión que ha aparecido antes, o que aparecerá después, en el discurso. La anáfora consiste, por tanto, en una relación de 'coreferencia'.

dos d'Enric Valor. Ja hem vist que el DGLC no usa la paraula *proximitat*, sinó l'expressió *trobar-se en*. En la dixi, l'ús de *aquest* implica un lloc (o un temps) dins del qual es troba l'emissor. Si mirem la caracterització de Valor, trobarem dos factors positius:

10. Els adjectius demostratius indiquen la situació de l'ésser de què es parla respecte a qui parla. Són: de proximitat immediata (corresponent a *jo*); de proximitat mediata (corresponent a *tu*) i de llunyania (corresponent a *ell, ella*). (Valor 1977: §107)

En la primera part, el gramàtic valencià només parla de l'emissor ("respecte a qui parla"), i eixe és el camí que seguirem: definirem el valor díctic dels adjectius *aquest*, *aqueix* i *aquell* en relació amb l'emissor; i, posteriorment, introduïrem el receptor com a factor secundari⁷.

La segona aportació del nostre autor és metodològica: en compte de proposar tres opcions independents, segueix un camí estrictament binari. Concretament, recorre a dos oposicions unides: els adjectius demostratius indicarien proximitat o no proximitat (és a dir, llunyania); finalment, el primer membre de l'oposició (la proximitat) es torna a dividir partint de l'oposició " $\pm$ mediat" (proximitat mediata i proximitat no mediata). I bé, si ara apliquem al camí metodològic de Valor la noció implicada en la proposta de Fabra (inclusió/exclusió) tindrem que l'ús díctic dels adjectius demostratius indicarà un lloc o un temps que o bé inclourà l'emissor o bé l'exclourà. Si l'inclou, usem l'adjectiu *aquest* o *este*, siga quina siga la grandària del lloc o del temps:

11. En esta vida, en veus de molts colors
12. En aquest mil·lenni, encara hi han hagut pocs avanços en la justícia social

Hem passat, doncs, de "lloc pròxim a l'emissor" a *lloc que inclou l'emissor*. Seguim avant. Habitualment, el lloc que inclou l'emissor és molt més reduït que la resta de l'espai. Eixe fet explica que hem dividit l'espai que exclou l'emissor amb una altra oposició: quan l'emissor considera que el lloc que l'exclou està prop d'ell, recorre al segon grau; i, si pensa que està lluny, usa el tercer. Tenim, per tant, que la paraula tradicional (*proximitat*) sí que és vàlida, però no com al concepte més bàsic per a definir els adjectius demostratius, sinó com a la segona noció:

---

⁷ El manual de Valor de 1973 (§93) no inclou la informació entre parèntesis que hem vist en la citació de 10 ("corresponent a *jo, tu, ell*"). És a dir, podríem considerar que el camí que seguirem és el que apareix en Valor (1973).

Lloc que inclou l'emissor		<i>aquest o este</i>
Lloc que exclou l'emissor	Proximitat a l'emissor	<i>eixe o aqueix</i>
	No proximitat o llunyania	<i>aquell</i>

Exemplifiquem ara els tres graus. En el cas que ens referim a la casa en què ens trobem, usarem el primer grau (13). En canvi, si estant en el carrer una persona pregunta a una altra per la casa d'algú, usarem *eixe* si considerem que hi ha proximitat (14), i *aquell* en el cas contrari (15):

13. Has de saber que, en aquesta casa, dinem a la una
14. Josep Baixauli viu en eixa casa
15. Anna ha entrat en aquella casa tan bonica

Convé remarcar que, en la proposta feta, hi han factors objectius (inclusió o exclusió de l'emissor) i factors subjectius, representats pel verb *considerar* (decidir la grandària del lloc incloent i resoldre, en el cas de l'exclusió de l'emissor, si la separació és reduïda o gran). Sobre això, hem de tindre en compte que, de la mateixa manera que les llengües concretes tenen factors que expressen la visió del món i els interessos que els parlants d'eixa llengua tenen, així s'esdevé també en el cas de les persones: hi han factors en la manera de parlar d'una persona que són una conseqüència de la seua percepció del món i dels interessos que té. En el cas dels adjectius demostratius, com que el seu valor més bàsic és locatiu, la manera d'usar-les reflectix de quina manera el parlant estructura l'espai partint del seu cos. Això implica que una mateixa relació locativa concreta pot ser interpretada d'una manera o altra segons quin siga l'interés del parlant. Així, si una persona parla d'una mà d'ell (*tinc*), usará el primer grau (16), però, si vol parlar de la seua mà com si no fóra d'ell, adoptarà el segon grau (i, en l'exemple, canviarà *tindre* per *haver-hi*, 17):

16. En esta mà, no tinc res. Però, si continues mirant-la, veuràs una moneda
17. En eixa mà, no hi ha res. Però, si continues mirant-la, veuràs una moneda

En l'ús dels pronoms demostratius⁸, trobem el mateix panorama. Així, el pronom *açò* indica, en 18, l'habitació on està l'emissor:

⁸ En Saragossà (2002: §2.5), he seguit el camí següent per a classificar els pronoms: poden ser definits (*jo, açò...*) o indefinits (*algú, res...*) i, tant en un cas com en l'altre, poden ser personals (*jo, algú*) o no personals (*açò, res*).

18. Açò està massa ple de personal –ho note per les bafarades que ara i adés m'arriben– (p. 114)
19. [parlant d'un ocell que s'ha tirat en picat cap a terra] Això que acabes de veure és una moixeta
20. [assenyalant cap al cel] Allò tan brillant és Venus

No cal dir que el camí que hem seguit soluciona una de les deficiències que hem vist en la concepció habitual: usar l'adjectiu *eixe* en casos en què parlem d'un lloc extern al receptor i que es troba a la mateixa distància de l'emissor i del receptor (14). Semblantment, no és tampoc problemàtic el cas en què el receptor es troba en el mateix lloc que l'emissor (13). Les dos inadequacions es solucionen de la mateixa manera: proposant que el concepte bàsic per a definir els adjectius demostratius és el punt de vista de l'emissor ($\pm$ inclusió de l'emissor) i, dins l'exclusió, apareix la proximitat o la llunyania. Finalment, el receptor no és bàsic per a definir els adjectius demostratius per una raó ben simple: perquè el receptor està en general al costat de l'emissor i, per tant, els interlocutors es troben en el mateix lloc com a regla general.

3.2.2 Aprofundiment de la proposta feta

Els factors positius de Fabra i de Valor ens han permès arribar a una proposta que explica moltes dades empíriques. Però la caracterització anterior no justifica construccions tan habituals com l'ús de *este pes* en el fragment següent de Sant-Celoni:

21. I tot per culpa de l'ensomni eixe de l'altra nit que em va trencar la sonada, un ensomni tan horrorós que, quan tanque els ulls, m'aborrone sencera... Necessitaria obrir el cor a algú i llevar-me este pes de damunt. (p. 80)

La comprensió d'eixe ús ens portarà a fer una matisació important. Concretament, desembocarem en el resultat que el valor de l'apartat anterior deriva del contingut semàntic a què ens portaran les reflexions següents.

D'una manera general, quan l'emissor parla d'una entitat que està dins d'ell, usa el primer grau. Per a explicar eixa actuació, podem suposar que el primer grau també indica el lloc que l'emissor ocupa (22), que és una de les aplicacions de la paraula *ací* (23):

22. M'agradaria que no usara ningú aquesta cadira [dit estant l'emissor assegut en la cadira de què parla]
23. Ací, on joestic assegut, no es pot posar ningú

Lògicament, si el primer grau també representa el lloc que el parlant ocupa, demanarà eixe grau qualsevol entitat que es trobe dins l'emissor i que, en conseqüència, ocupe una part del cos del parlant, que és precisament el cas de 21 (*este pes que tinc dins de mi*). En definitiva, el primer grau també designa el lloc que el cos de l'emissor ocupa i les seues coses:

24. Esta corbata que porte me l'han regalada

Ben mirat, el valor a què hem arribat ('el lloc que l'emissor ocupa') ha de ser el més elemental i, des d'ací, hi ha l'eixamplament a qualsevol lloc que l'emissor considere que l'inclou a ell.

El fet que el primer grau també indica el lloc que l'emissor ocupa permet entendre que, quan el parlant agafa a algú del muscle o del braç per a parlar d'eixa persona, ha de recórrer necessàriament al primer grau:

25. [agafant a algú del braç, l'emissor diu] Esta és la meua dona, Rosa

En canvi, si no hi ha contacte i la persona de qui parla l'emissor està a la mateixa distància que el receptor o a més distància, podem recórrer al segon grau (26) o al pronom *ell* (*Ella és la meua dona, Rosa*) segons que l'emissor considere que la tercera sent la conversa i ha de participar-hi (*ell*) o no la sent i, per tant, no ha de participar (*eixe*):

26. Eixa és la meua dona

Per a entendre els usos de 25 i 26, hem de tindre en compte que la unió que hi ha entre l'emissor i l'entitat de què parla comporta que els llocs que l'entitat i l'emissor ocupen també estan units i, per tant, formen part d'un sol lloc. Contràriament, si hi ha separació i proximitat recorrem al segon grau (26).

L'aplicació locativa que acabem d'explicar permet entendre uns usos temporals estranys a primera vista. Realment, és regular que usem el primer grau en l'exemple següent, ja que el temps en què parla l'emissor es troba dins del mil·lenni referit:

27. En aquest mil·lenni, encara hi han hagut pocs avanços en la justícia social

En canvi, l'emissor no es troba dins del període temporal referit en les oracions següents de Sant-Celoni:

28. En tots estos dies, ha plogut molt [potser en el dia en què parla l'emissor ja no plou]

29. Per a acabar aixina calia que em sacrificara tant tots estos anys? (p. 22) [potser en l'any en què parla l'emissor ja no es sacrifica]
30. Encara que estos dos últims anys m'ha fet patir a manta (p. 23)

Per a entendre eixes construccions (que són d'ús freqüent en la llengua col·loquial), ens hem de fixar que els circumstancials temporals assenyalen un període temps que, des del passat, arriba al moment en què parla l'emissor: és a dir, hi ha unió entre el temps en què parla l'emissor i el període temporal de què parla, com explicita el pretèrit indefinit de 30 (*he patit*). De fet, eixa és la raó per la qual no he posat cap comentari entre clàudators en eixe exemple. Podem dir, per tant, que els exemples de 28-30 són el vessant temporal de la construcció espacial en què l'emissor està en contacte amb la persona de qui parla (25).

Per a no perdre'ns, acabarem l'apartat sintetitzant les característiques que hem vist:

Aquest o este. a. Demostratiu que, amb el seu nucli nominal, indica el lloc que l'emissor ocupa (tot o una part). *M'agradaria que no usara ningú aquesta cadira* [dit estant l'emissor assegut en la cadira de què parla]. *Este dolor que tinc no em deixa viure.* **b.** Per extensió, el lloc o el temps en què l'emissor considera que es troba, incloent-hi el cas en què una entitat física o temporal està en contacte amb l'emissor. *Has de saber que, en aquesta casa, dinem a la una. En esta vida, en veus de molts colors. Este és el meu germà* [dit agafant a algú del braç]. *En tots aquests dies, ha plogut molt.*

L'estructuració que hi ha és partir del valor elemental (a) i donar com a segon contingut semàntic l'expansió a qualsevol lloc o temps que incloga l'emissor (b). Finalment, el contacte físic o temporal ha d'anar dins del segon valor per la raó que el contingut semàntic elemental és purament físic, mentre que el contacte ja sabem que inclou tant el vessant físic (25) com el temporal (28-30)

3.2.3 Un valor secundari de la dixi: el receptor

Amb el camí que hem recorregut, hem solucionat les deficiències que havíem trobat en la concepció corrent. Ara haurem de veure de quina manera podem eixamplar la proposta feta per a incorporar la part positiva que conté la definició tradicional del segon grau: explicar aquells usos en què, per molt prop que estiguen, l'emissor considera que el seu lloc no és el mateix que el lloc ocupat pel receptor. Concretament, hauríem de trobar el mitjà que ha

permés habilitar el sistema semàntic dels adjectius demostratius per a poder diferenciar, quan és necessari, l'espai privatiu de l'emissor i el del receptor. No cal dir que, amb la proposta feta, eixe objectiu és ben fàcil d'assolir. El valor ample del primer grau implica que els llocs i els períodes temporals representables per eixe grau són molt variables, ja que poden anar des del lloc que ocupa el cos de l'emissor (*en este taulell en què estic*) fins al món sencer (*en este món*), des d'un moment (*En este moment, arriba a Manises l'avió de Palma*) a tota un vida (*en esta vida*). Tot depén de la voluntat de l'emissor: de quin és el lloc (o el temps) en què considera que es troba. Ara bé, si el parlant aplica el valor elemental del primer grau ('el lloc que l'emissor ocupa') el receptor queda automàticament fora d'eixe lloc. Actuant així, el primer grau marca el lloc privatiu de l'emissor, mentres que la proximitat a l'emissor inclourà ara el receptor. Ací en tenim quatre exemples:

31. Com tu ja estàs en eixa taula, jo em posaré en una altra
32. El mort diu al degollat: -¿Qui t'ha fet eixe forat?
33. [Cançó de Lluís Llach. Diu el presoner a un bandoler que porta un punyal] Us daré tot mon diner, però no em claveu eixa daga
34. Eixa corbata que portes és molt bonica

La raó per la qual l'emissor recorre al segon grau quan vol considerar que el lloc que inclou el receptor és diferent del lloc que el conté a ell és pràcticament evident: el fet que el receptor s'ha de trobar prop de l'emissor per a poder parlar. Des d'un punt de vista teòric, hem d'incorporar al quadre de les dos oposicions ($\pm$ inclusió de l'emissor, i $\pm$ proximitat en l'exclusió) el camí que segueix l'emissor quan vol considerar que el receptor es troba en un lloc diferent al que el conté a ell:

A causa dels dos valors que té el primer grau, quan l'emissor considera l'elemental ('lloc que l'emissor ocupa') es deriva que el receptor ocupa un lloc diferent. En eixe cas, la proximitat física que hi ha entre els interlocutors per a poder parlar comporta que el grau a què ha de recórrer l'emissor per a referir-se al lloc del receptor és el segon (31). Finalment, eixa actuació desemboca en el resultat que el segon grau té, com a valor secundari, la designació del lloc privatiu en què es troba el receptor i les seues coses (31-34).

Cal notar que allò que és bàsic en el primer grau ('lloc que l'emissor ocupa') és secundari en el segon grau ('lloc que el receptor ocupa'), no debades la definició dels valors fonamentals dels adjectius demostratius depén només de l'emissor. Ben mirat, eixe deu ser un dels paranys més forts que hi han en

l'estudi dels adjectius demostratius: creure que hem de definir el segon grau ('lloc que el receptor ocupa', o 'lloc que inclou el receptor') paral·lelament a la definició del primer ('lloc que l'emissor ocupa', o 'lloc que inclou l'emissor').

3.3 Aplicació anafòrica dels adjectius i els pronoms demostratius

3.3.1 Aplicació anafòrica bàsica del primer grau

En les aplicacions anafòriques, els adjectius demostratius conserven els mateixos valors que ja hem vist. Trobarem, és cert, alguna especificitat, però les particularitats que hi han són predictibles. Així, en l'anàfora no trobarem la matisació d'habilitar el segon grau per a indicar el lloc privatiu del receptor. En el cas del primer grau, el valor elemental ('lloc que l'emissor ocupa') no té sentit, ja que en l'anàfora sempre hi han dos parts: el contingut semàntic recuperat i el punt del discurs en què es produïx la recuperació. Per tant, l'operació que haurem de fer és veure quines relacions locatives hi han al voltant d'eixes dos parts. Només hi han tres possibilitats: inclusió o exclusió; i, en el cas de l'exclusió, que hi haja proximitat o que no n'hi haja. En conseqüència, l'objectiu a què ens haurem d'encarar és explicar com es concreten eixes tres possibilitats.

La possibilitat de la inclusió es satisfà quan l'emissor es referix al conjunt del discurs que està elaborant, siga un conte, una conferència, un llibre o qualsevol altra classe de parlament dins del qual es troben les paraules que diu l'emissor. Com ara, si estem contant un conte i fem un comentari sobre la narració, usarem *este*, i mai *eixe*:

35. Has de saber que, en este conte, sentiràs coses molt boniques

Semblantment, un conferenciant es referirà a la conferència que fa usant el primer grau:

36. En esta conferència, ja he parlat de Sanchis Guarnier

No cal dir que, quan recuperem un contingut semàntic que es referix a tot el discurs que l'emissor està elaborant, hi ha una relació d'inclusió entre eixe contingut semàntic i totes les coses que ha dit l'emissor. Una variant de la situació descrita apareix en la narració d'Encarna Sant-Celoni: la protagonista està narrant un fet i, a mitjan narració, vol referir-se al conjunt del fet que narra (amb *açò*):

37. La il·lusió que em fea que em vinguera a buscar a casa, com si estiguérem festejant –que no era el cas encara, perquè arran d'açò [que encara estic contant] la cosa es va complicar... (p. 74)

D'una manera més general o abstracta, podríem dir que l'ús anafòric del primer grau recupera continguts semàntics que indiquen processos lingüístics que estan desplegant-se i que, en conseqüència, contenen totes les paraules que ha dit l'emissor dels del principi del procés fins al moment de produir-se la recuperació anafòrica. Eixa situació apareix moltes voltes en la narració d'Encarna Sant-Celoni. La protagonista patix una malaltia terminal, i s'hi referix amb el pronom *açò* i diversos noms amb l'adjectiu *este*. En el cas del pronom, va habitualment a soles:

38. Em fa molta por que, per culpa d'açò [la malaltia en què es troba la protagonista], li torne a vindre tot i l'hajam de portar altra vegada al metge (p. 23-24)

Però el pronom *açò* també el podem usar amb constituents que expliciten que el procés encara s'està desplegant en el moment del discurs en què es troba l'emissor, com ara en *açò que veig*. En el text que he pres com a model, apareixen explicacions com ara la següent:

39. [després de descriure la malaltia en què la protagonista es troba immersa] Com més voltes li pegue més em costa de creure que açò m'estiga realment passant a mi (p. 22).

Pel que fa a recuperar processos lingüístics inacabats amb un nom, en veurem tres exemples diferents de la nostra narradora: *esta vegada* (40), *este destrellat* (41) i *esta presó* (42). Els tres noms tenen la mateixa referència (la malaltia en què es troba immersa la protagonista):

40. Últimament a este xiquet [el seu marit] li note la poret a la boca, com si haguera descobert que esta vegada va de bo i que em pot perdre (p. 40) [esta vegada: el procés terminal en què es troba la dona]
41. No sé durant quant de temps més podré resistir este destrellat: em note a punt d'explotar, per dins i per fora... (p. 66)
42. Només vull eixir per a sempre d'esta presó que em té tancada amb pany i forrellat (p. 116)

Acabarem observant que l'ús anafòric del primer grau és freqüent en la llengua dels llibres de ciència i en els manuals, ja que l'autor hi recorre quan

vol referir-se a la divisió en què es troba, siga el llibre sencer (43), siga un capítol o qualsevol part més reduïda:

43. En aquesta gramàtica, trobareu moltes referències a la llengua parlada

Podríem dir, com a resum, que l'ús anafòric del primer grau indica que l'emissor es referix al conjunt del discurs que està elaborant, siga un conte, una conferència, un llibre o qualsevol altra classe de parlament.

3.3.2 Aplicació anafòrica bàsica dels graus segon i tercer

En l'aplicació anafòrica, l'ús del segon grau ha d'indicar exclusió i proximitat. Per tant, haurem de trobar de quina manera es materialitzen eixes dos exigències teòriques. L'única manera d'incloure tot el procés lingüístic que hi ha entre l'aparició del contingut semàntic recuperat i el moment en què es produïx la recuperació és referir-se al conjunt del discurs que l'emissor està elaborant. En qualsevol altre cas, hi haurà una separació entre l'antecedent i el conseqüent, entre el contingut semàntic recuperat i el moment en què es produïx la recuperació. Ara bé, si hi ha separació hi han dos àmbits diferents i, com a conseqüència, hi ha exclusió.

Per a seguir caracteritzant l'ús dels graus segon i tercer en l'anàfora, podem fer l'argumentació següent: la inclusió de l'emissor separa, en la dixi, el primer grau dels altres dos, i ara hem trobat la mateixa realitat en l'anàfora (la inclusió delimita el primer grau dels altres dos); en conseqüència, la mateixa característica que separa el segon grau i el tercer en la dixi (la presència o l'absència de proximitat) també delimitarà eixos dos graus en l'anàfora. Per tant, la pregunta que ara ens hem de formular és què pot voler dir la presència i l'absència de proximitat en l'anàfora. Per a aclarir eixe interrogant, podríem fer una proposta tan simple com la següent: quan l'emissor vol recuperar un contingut semàntic esmentat en el discurs previ i pensa que el receptor el té en la ment (*els sermons de sant Vicent* en 44, *París* en 45), recorre al segon grau; en canvi, si el contingut semàntic és d'un altre discurs i com a conseqüència l'emissor no està segur si el receptor el té en la ment, usa el tercer grau (46):

44. Vol estudiar els sermons de sant Vicent perquè en eixos documents hi ha una llengua molt viva

45. Sí, París és molt bonica. Però en eixa ciutat sempre està núvol

46. ¿Et recordes d'aquella casa de què et vaig parlar ahir?

El mateix passa en el cas dels pronoms *això* i *allò*:

47. {Això que acabe de dir és molt important / *Açò que acabe de dir}
 48. Allò que em vares prometre un dia en la platja, ¿quan ho compliràs?

Acabarem la caracterització comentant dos situacions particulars. En el cas específic que l'emissor parle d'una narració, no cal dir que, si la narració ja s'ha acabat, la recuperarà amb el segon grau. Així, quan una persona ha arribat al final d'un conte i el recupera, s'hi referix amb *eixe*, i no amb *aquest*:

49. Ja sé que *eixe* conte t'agrada molt, i per això te'l conte tantes voltes

En definitiva, si posem un discurs (ara un conte) dins d'un altre discurs (ara una conversa entre dos persones), demanarà el primer grau el discurs que encara no ha acabat (la conversa) i, el segon grau, serà per al discurs que ja ha conclòs (el conte). Per una altra banda, és predictable que, en una mateixa oració, puguem trobar una anàfora del primer grau i una del segon. És a dir, els pronoms *açò* i *això* (50, 51) i els adjectius *aquest* i *eixe* (52) poden aparèixer en la mateixa oració:

50. No em puc moure del llit si no és per a fer les meues necessitats, i això amb algú al costat que em sostinga..., dis-me tu si açò és vida... (p. 16)
 51. Com vols que la mare no ploie, filleta, si açò [la malaltia que patix] és per a això [el fet d'haver plorat (la mare)] i per a més? (p. 29)
 52. En aquest mateix capítol, tornarem a trobar *eixe* mateix resultat [que acabem de trobar]

3.3.3 Exemples anafòrics d'Encarna Sant-Celoni

Quan parlem, l'ús anafòric del segon grau és molt freqüent, i el mateix passa en la llengua escrita que actua d'acord amb el valencià col·loquial. De les dotzenes d'exemples que conté la narració d'Encarna Sant-Celoni, em limite a dos dels pronoms (53, 55), cinc dels adjectius (56-60) i un doble (54). Quan he pensat que convenia, he posat entre claudàtors la informació que l'emissor recupera:

53. De les tres filles que he tingut, només amb ella he pogut raonar de dona a dona... Segurament per això [haver raonat (mare i filla) de dona a dona] en renegue tant!... (p. 28)
 54. Tinc la seguretat que, des del dia que vam començar a festejar, no m'ha mirat cap altra dona... Bé, també és cert que això [mirar (el seu home) un altra dona] és una cosa que

- el meu Manel no me l'hauria poguda fer expressament, perquè ell sempre ha sigut més recte que ningú en temes com eixe [el de la sexualitat] (p. 67)
55. –Jo dormiré amb vosté, mamà, que en l'estat en què s'encontra no vull que dorma a soles –Si això [dormir (la filla) amb la mare] és el que vols, conforme!, callaré i et deixaré fer (p. 105)
56. M'ho ha estat comentant mentre s'estacava el tassó de sopes amb molta llet amb què es desdejuna cada matí; eixe tassó de sopes que per fi ara sembla que ja sap fer-se a soletes (p. 15)
57. Serà el seu primer arròs al forn i ja li he dit que li n'escudelle un bon plat a son pare per a la nit, que li farà gràcia que haja tingut eixe detall [*eixe detall* = fer (la filla) un arròs al forn i deixar-ne un bon plat per al pare] (p. 23)
58. Les poques vegades que m'he adormit no he parat de queixar-me i de pegar voltes, i era en eixos moments [*en eixos moments* = quan em queixava i pegava voltes], exactament, quan ell es desvetlava... (p. 32)
59. Si m'haguera cosit la boca, hauria pogut continuar aparentant portar una vida normal. D'eixa manera [actuant així = cosint-me la boca i aparentant normalitat], quan els haguera tocat agarrar el bou per les banyes, ja no hi hauria hagut res a fer (p. 16-17)
60. M'armava de valor i li demanava que em baixara a la saleta. D'eixa manera [estant la protagonista en la saleta] em podia donar la satisfacció de vore'ls a tots junts (p. 31)

Cal insistir que és indistint que el contingut semàntic recuperat estiga molt prop de l'adjectiu *eixe* o que estiga separat. La qüestió és que l'emissor pense que el receptor encara té en la ment el contingut semàntic que ha de recuperar. Sobre eixa qüestió, he trobat en la narració d'Encarna Sant-Celoni un exemple formidable, ja que la separació física o temporal és enorme:

61. Em ve a la ment la discussió que vam mantindre la meua filla major i jo fa uns set anys, en tornar del cementeri de donar sepultura a ma mare [la protagonista conta el fet sense cap referència al dia de la conversa i, al cap de huit línies, continua així:] No cal dir que eixe dia la vam tindre –i ben grossa!– (p. 83-84)

Per una altra banda, convé constatar que l'ús elevat de la paraula *eixe* en les recuperacions anafòriques té un correlat fònic important: *així* i *això*. En el cas de *així*, si la construcció "*eixe* + nom" recupera un constituent nominal previ del mateix discurs, resulta que un dels usos de la paraula *així* és recuperar l'oració o les oracions prèvies. En realitat, el valor anafòric bàsic de la paraula *així* és d'*eixa manera*, mentre que el valor díctic el podem expressar amb *com veus*, *de la manera que veus*. Ben mirat, la unió que hi ha entre els adjectius i els pronoms demostratius és tan forta, que la dualitat *eixe/això* ha provocat que el valencià meridional haja alterat la forma de la primera parella

(*este/açò*) a fi que siga completament paral·lela a la segona: *este/astò*. En efecte, la relació que hi ha entre *e-ix-e* i *a-ix-ò* és exactament la mateixa que trobem entre *e-st-e* i *a-st-ò*. La regularitat interna explica que, a pesar que *astò* no s'usa en la llengua culta, s'expandix en la llengua viva cap al nord.

3.4 *Un cas aparentment excepcional: la dixi discursiva*

3.4.1 La dixi discursiva exemplificadora

Com ja hem comentat (§2.2.2), hi han aplicacions dels adjectius demostratius que són torbadores, ja que no hi ha ni dixi ni anàfora:

62. Va acabar l'entrevista amb aquestes paraules: "Sempre et respectaré"
63. [dit per un mestre, que explica oralment la dualitat "sí·l·laba tònica / sí·l·laba àtona] De paraula aguda, podem posar este exemple: *cantó*
64. He vist moltes voltes que, aquells fills que ignoren els pares, acaben sentint-se a soles i deseparats

En els dos primers casos, ni recuperem cap contingut semàntic del discurs previ, ni assenyallem cap a alguna part del lloc o del temps en què parla l'emissor. Idènticament, en el tercer exemple no ens referim a ningú de l'entorn en què l'emissor i el receptor parlen, ni recuperem cap contingut semàntic, siga del mateix discurs o siga d'un discurs previ.

Per a entendre eixos exemples excepcionals per a la teoria exposada, hem de començar pels dos primers. Quan diem l'oració de 62, hi ha una interrupció fònica en el moment de dir *paraules*, constituent que hem de pronunciar, *obligatòriament*, sense abaixar gens el to. Eixa exigència fònica representa el fet que, encara que el constituent nominal "adjectiu demostratiu en primer grau + nom" és independent sintàcticament del constituent nominal que hi ha a continuació, en realitat hi ha una unió molt íntima entre els dos constituents. No es tracta de dos coses diferents l'una al costat de l'altra, sinó tot al contrari. El primer constituent nominal s'ha de referir a una entitat coneguda del receptor, ja que conté un adjectiu demostratiu. Ara bé, l'adjectiu demostratiu no recupera cap entitat prèvia del mateix discurs ni l'emissor indica una entitat del lloc en què parla. L'adjectiu assenjala cap al constituent nominal que hi ha immediatament a la seua dreta, el qual conté l'entitat a què vol referir-se l'emissor. De fet, la construcció que estudiem aprofita per a posar exemples concrets (el consegüent) de la classe genèrica que indica l'antecedent (el nom amb el demostratiu *aquest* o *este*).

Podem dir, doncs, que, en el cas que estudiem, hi ha una *dixi*, encara que és especial: el fet de pronunciar el constituent "adjectiu demostratiu + nom" sense abaixar el to comunica al receptor que la referència del constituent nominal vindrà immediatament a continuació en el mateix discurs. A la vista d'eixes característiques, podríem anomenar el procés que estudiem com a *dixi discursiva*. Pel que fa als àmbits d'ús, és molt probable que la nostra construcció predomini en la llengua escrita, sobretot en treballs docents i científics. Però també existix en la llengua col·loquial, la qual pot dir exemples com el de 62. En la narració d'Encarna Sant-Celoni, n'he trobat una manifestació:

65. Veges, tu, si esta no és bona: amb només cinquanta-cinc anys a les costelles, haver d'estar tot el sant dia al llit (p. 21-22)

3.4.2 La *dixi* discursiva generalitzadora

Ara que ja hem explicat la *dixi* discursiva de primer grau, podem mirar d'interpretar l'exemple de 64 o aquest altre:

66. Tot aquell que viu de cul a la societat acaba tancant-se en ell mateix

Tenint en compte que les oposicions són tan operatives en la creació i el desplegament del llenguatge (com hem vist en l'estudi de les paraules demostratives: $\pm$ inclusió, $\pm$ proximitat), podríem suposar que, en 66, hi ha una *dixi* discursiva que té el valor contrari de l'anterior. Concretament, si la *dixi* discursiva del primer grau implica l'entitat que hi ha immediatament a continuació, quan recorrem al tercer grau (66) remetem a una entitat tan anterior, que l'hem de buscar en la nostra experiència vital, la qual és, necessàriament, prèvia als discursos i, en conseqüència, és anterior. Això és, hem passat del valor 'entitat immediatament posterior en el discurs' (*dixi* discursiva de primer grau) a 'entitat anterior als discursos i, per tant, lligada a l'experiència vital' (*dixi* discursiva de tercer grau).

Per una altra banda, si el primer grau indica una exemplificació (concreta) d'una entitat (genèrica) i, per tant, comporta una entitat específica, el tercer grau expressarà el valor contrari: una entitat genèrica. En les oracions de 64 i 66, no parlen d'un fill concret ni d'una persona específica, sinó al revés: la predicació és aplicable a qualsevol fill i a qualsevol persona. De fet, eixe valor explica que el constituent nominal "*aquell* + nom (+ modificador qualificatiu)" pot anar precedit per l'adjectiu *tot*, com hem vist en 66. De més a més, el valor genèric també explica que la nostra construcció es pot

expressar amb l'article, no debades un dels valors secundaris d'eixa paraula és 'totalitat':

67. He vist moltes voltes que, els fills que ignoren els pares, finalment es senten a soles i deseparats
 68. Els qui viuen de cul a la societat acaben tancant-se en ells mateixos

La diferència entre aquestes oracions i les anteriors és que ací ens referim al conjunt dels fills i al conjunt de les persones que viuen de cul a la societat, mentres que les versions amb l'adjectiu demostratiu en singular indiquen el mateix conjunt de persones per mitjà d'una entitat genèrica, la qual representa tots els membres concrets o específics d'eixa entitat. Per una altra banda, el fet de referir-nos a entitats genèriques també explica que podem usar el singular (66) o el plural (64), ja que el valor és el mateix, exactament com en les dos oracions següents:

69. La persona és un animal racional
 70. Les persones som un animal racional

Podríem cloure aquesta proposta observant que hi ha una certa adequació entre el tercer grau i les entitats genèriques. En efecte, quan una entitat no està pròxima a nosaltres és més difícil percebre les seues característiques accidentals i, per tant, s'acosta més a les entitats no concretes o genèriques. Cal observar que, mentres que la dixi és clara i contundent en el primer grau, en el tercer desapareix: només perdura el valor locatiu que té l'adjectiu demostratiu, contra l'abstracció més gran que hi ha en l'article totalitzador. De fet, la informació objectiva que conté la nostra construcció ja l'expressa la construcció amb l'article (67, 68), de tal manera que l'adjectiu demostratiu només aporta un cert èmfasi. Ens trobem, doncs, davant d'una construcció lleugerament expressiva, concretament emfàtica.

Resumim: la dixi discursiva de primer grau ens aprofita per a posar exemples concrets (el consegüent) d'una entitat genèrica i, per tant, indica entitats ben específiques; complementàriament, la dixi discursiva de tercer grau indica el valor contrari: es referix a una entitat genèrica, de la qual prediquem una característica aplicable a tots els membres específics d'eixa entitat. Ja hem aclarit, doncs, els dos interrogants que ens havíem plantejat: quin procés concret ens han portat a crear un ús en què l'adjectiu demostratiu *aquell* no *mostra* una entitat coneguda del receptor; i quina finalitat té en la comunicació eixa excepció.

3.4.3 La dixi discursiva individualitzadora

Si hi ha una dixi discursiva de primer grau i un altra de tercer grau, ens podem preguntar si no n'hi haurà també una per al segon grau. Diria que la resposta és afirmativa. Les característiques que la definixen estan entre els dos grups anteriors. La dixi discursiva de segon grau indica entitats específiques, com en el primer grau. Però, exactament com la del tercer grau, no remet a un altre constituent nominal, sinó que comporta expressivitat. L'emissor, per a augmentar la força del que diu, recorre a l'adjectiu *eixe*, que és com si col·locara davant del receptor les entitats específiques de què parla l'emissor. En el valencià col·loquial, és una construcció usual, de la qual n'he vist dos exemples en la narració d'Encarna Sant-Celoni:

71. [sense haver esmentat prèviament cap rellotge] Deuen ser vora les nou i mitja, i no les deu, com marca eixe rellotge tan remodern i tan poc amanós que em va dur d'Andorra un dels nebots (p. 15)
72. [l'emissor no ha parlat prèviament de cap peça de roba] I ho fa ben mudada i com toca: amb falda..., i no vestida arreu com la polseruda de la meua, que pareix un cavallot amb eixes camisoles, eixos pantalons i eixes sabatotes que tan a gust es veu que porta (p. 28)

Observem que sempre hi ha una oració de relatiu que assenyalava un fet en què participa l'entitat, modificador que, unit a l'adjectiu demostratiu de segon grau, obliga el receptor a pensar en entitats específiques. De fet, eixa característica explica que podem canviar l'adjectiu *eixe* per l'article d'unicitat:

73. Deuen ser vora les nou i mitja, i no les deu, com marca el rellotge tan remodern i tan poc amanós que em va dur d'Andorra un dels nebots
74. I ho fa ben mudada i com toca: amb falda..., i no vestida arreu com la meua filla, que pareix un cavallot amb les camisoles que tan a gust es veu que porta

Cal notar que el fet que la dixi del segon grau té un tret del primer grau i un tret del tercer obliga a canviar l'orde habitual que hi ha en l'estudi dels adjectius demostratius.

Podríem dir, resumint, que la dixi discursiva del segon grau parla d'entitats específiques que han intervingut en un fet. L'emissor podria usar l'article d'unicitat, però recorre a l'adjectiu demostratiu del segon grau per aconseguir expressivitat (com en el tercer grau), perquè així és *com si* situara l'entitat de què parla davant dels ulls del receptor. Naturalment, en la realitat

física no hi ha cap *mostració* i, per tant, ens tornem a trobar davant d'un adjectiu *de-mostratiu* que no *mostra* res en la realitat material (però sí en la realitat de la nostra imaginació). I és que la capacitat que tenim les persones per a *escórrer la llengua i fer-la parlar* és, simplement, increïble.

3.5 Usos expressius dels adjectius demostratius

3.5.1 Emmarcament general

Acabem de veure que, de les tres dixis discursives, n'hi han dos que són expressives. També hem comprovat que el valor objectiu o neutre s'expressa (tant en el segon grau com en el tercer) d'una altra manera: recorrent a l'article. I bé, eixes dos característiques deuen haver sigut l'origen d'un procés que la llengua ha desplegat: usar els adjectius demostratius d'una manera expressiva, siga per a assenyalar afecte o simpatia de l'emissor, o al revés: per a expressar sentiments adversos. Pel que fa al receptor, sap que l'emissor vol transmetre expressivitat d'una manera simple: perquè l'emissor ha recorregut a un adjectiu demostratiu quan la construcció regular no el demanava. Tot seguit, veurem de quina manera eixe panorama general s'ha concretat en cada un dels tres graus dels adjectius demostratius. Primer, però, observaré que començarem per l'anàfora (§3.5.2-§3.5.4), que és on es donen la major part dels usos expressius. Al final (§3.5.5), comentarem la dixi, on trobarem un mitjà diferent per a aconseguir l'expressivitat.

3.5.2 El primer grau: acostament cap a l'emissor

El fet que el valor bàsic del primer grau indica el lloc i les coses de l'emissor permet entendre que, en l'ús expressiu, el parlant recorre al primer grau quan vol comunicar que les entitats de què parla (ja presentades en el discurs previ) estan en contacte amb la seua persona, estan lligades a la seua intimitat. Així, la protagonista d'Encarna Sant-Celoni, en compte de dir *el meu home* (que seria la construcció regular), recupera eixa persona amb la construcció *este xiquet*:

75. Últimament a este xiquet [el seu marit] li note la poret a la boca, com si haguera descobert que esta vegada va de bo i que em pot perdre (p. 40)

En l'exemple següent, l'autora no recupera el contingut semàntic de *Raquel* dient *la meua filla menuda*, sinó que usa l'adjectiu demostratiu i no elimina

l'adjectiu possessiu, que reforça la relació d'intimitat que hi ha entre l'emissor i la persona de qui parla:

76. Quina hora deu ser ja?... Vejam, més o manco la una i mitja: Raquel no tardarà a vindre... Ha tingut sort, esta menuda meua (p. 21)

Per una altra banda, en la mesura que la construcció expressiva que estudiem suplanta construccions regulars, és comprensible que també siga capaç de substituir una recuperació anafòrica neutra (*eixa xiqueta* en 77):

77. Sí, és l'argent viu de Raquel, la reconec per com puja els escalons, de dos en dos. És de por, esta xiqueta meua (p. 23)

En els exemples anteriors, hi ha afectivitat. Però les construccions expressives poden manifestar més sentiments, com ara sorpresa (78), i fins i tot sentiments suaument adversos, com ara l'abonegament (79):

78. [Després d'explicar canvis sorprenents del seu marit:] Com ha canviat en estes setmanes, este home meu!...(p. 139)
79. Perquè no costa tant ser amable, crec jo!... I no ho dic per mi, sinó per les xiquetes... És com si, de xicotet, a este home meu no li hagueren demostrat gens d'afecte ni li hagueren ensenyat a confiar en la gent ni a raonar a bonament (p. 85)

3.5.3 El tercer grau: separació de l'emissor

Si el primer grau aprofita per a acostar cap a l'emissor i expressar sentiments d'intimitat, podríem pensar que el grau que expressa les coses del receptor aprofitarà per al contrari: separar de l'emissor i expressar sentiments contraris. Però no és així, i això per una raó radiantment clara: perquè estem parlant de recuperacions anafòriques, i eixa funció correspon en general al segon grau. És ben comprensible, doncs, que, quan l'emissor vol separar-se emotivament de les entitats que recupera anafòricament, en compte de recórrer al segon grau (com és regular), usa el tercer. Encarna Sant-Celoni usa molt bé eixe recurs, com ara en aquest exemple triple, en el qual no apareixen les construccions regulars (*eixe especte*, *eixa cara* i *eixa pell*):

80. [després d'haver descrit la protagonista com s'ha vist en un espill] Voldria tancar les parpalles, obrir-les, i que tot haguera sigut un malson... I no!, tant si vull com si no vull, la realitat torna a guanyar. Sent aixina, no tinc altres tornes que reconéixer que sóc aquell espectre i que meua és aquella cara engroguida, de cera, i també aquella pell més que fina (p. 35)

Evidentment, el personatge no voldria que la imatge que ha vist en l'espill fóra la seua i, per tant, l'aparta tant com pot. També separa d'ella un dolor fosc (ús de *allò* per *això*):

81. Al cap de mitja hora, comence a trobar-me malament i a notar que el meu cos es nega a pair ni una engruna del menjar que li han donat. Vola una altra mitja hora i, allò, va de mal en pitjor (p. 31)

En l'exemple següent, Sant-Celoni es distancia de les guerres:

82. Tenia huit anys i pocs mesos quan va esclatar la guerra –maleïda siga aquella i totes les guerres!– (p. 107)

En 83, l'emissor vol expressar que hi han moltes diferències (o molta distància) entre la societat de què parla i la que l'envolta en el moment de parlar:

83. Si era cru ser dona quan vivíem al carrer de Mitja Galta!...Molt més que ara!, i això que hui en dia no es pot dir que tot siga pa i mel!... Però, en aquell temps, calia valiment!, i ganes!... (p. 33)

3.5.4 Usos expressius del segon grau

Hem dit que, en les recuperacions anafòriques, no usem el segon grau com a recurs expressiu. Ara bé, eixa és l'actuació regular o general. En el cas, però, que no siga regular usar anafòricament l'adjectiu *eixe*, el parlant sí que hi pot recórrer. La narració d'Encarna Sant-Celoni conté dos exemples d'eixa situació. Vet ací el primer:

84. Però els bons records, eixos no te'ls poden furtrar sense més ni més (p. 39)

Evidentment, la construcció regular és *els bons records no te'ls poden furtrar*. Però la nostra narradora no vol expressar eixa idea d'una manera objectiva o neutra. La idea emfàtica que vol comunicar és la següent: *Els records que no són bons, potser te'ls poden furtrar. Però, els bons, jni pensar-ho!* D'una manera general, quan l'emissor esmenta una entitat en funció de subjecte i adjunta el segon grau, hi ha un ús emfàtic.

El segon exemple que veurem té el mateix fons: en una expressió objectiva, no diríem l'adjectiu demostratiu:

85. Intuir-lo malhumorat i amb una cara de mil dimonis –cara que tant odie–

Però la protagonista està indignada, i la indignació es manifesta en la manera de construir l'oració:

86. Intuir-lo malhumorat i amb una cara de mil dimonis –eixa cara seua que tant odie i que no puc suportar– (p. 41)

Ara no hi ha abonegament, sinó la paraula *odi* i, consegüentment amb eixe canvi, la protagonista passa del primer grau al segon. De més a més, reforça l'oració de relatiu *que tant odie* amb una altra oració (*i que no puc suportar*).

3.5.5 Usos dítctics expressius

En els usos dítctics dels adjectius demostratius, també podem aconseguir expressivitat si violem alguna llei del llenguatge. Així, si parlem d'una persona que escolta una conversa però no hi intervé, la forma regular és usar el seu nom propi (87) o el pronom *ell* (88):

87. M'ho ha dit Josep [referint-se a una persona que escolta una conversa]

88. M'ho ha dit ell [assenyalant una persona que escolta una conversa]

En canvi, si recorrem a un adjectiu demostratiu, tractem eixa persona com si fóra incapaç d'entendre'ns, és a dir, com si fóra un animal o un objecte: en definitiva, amb menyspreu:

89. Si t'ho ha dit eixe, és segur que no és cert

90. M'ho ha dit eixe, que serà la teua perdició [assenyalant una persona que escolta una conversa]

91. Vés i pregunta-li-ho a aquell, que ha creat tot el malestar que hi ha [assenyalant una persona que escolta una conversa, però que està separada]

En la mateixa línia, si usem un pronom demostratiu en compte de l'adjectiu *aquell*, hi ha menyspreu, tal com observa l'Acadèmia del castellà (RAE 1973: §3.10.12.c):

92. Gira't i mira això que ve per darrere de tu

4 UNES QUANTES ACTUACIONS DAVANT DELS DEMOSTRATIUS

4.1 *Un tractament molt esquemàtic i molt reduït: Badia (1962)*

En la primera gramàtica general, Badia dedica molt poc d'espai a la teoria: de quatre pàgines (1962 I: 215-218), cinc o sis línies. De més a més, en els dos llocs que en parla fa dos propostes diferents. Parlant primer sobre la normativa, opina que el primer grau "se refiere al lugar de la persona que habla"; complementàriament, el segon grau indica "el lugar de la persona a la cual se habla"; l'explicació dels exemples precisa la caracterització: *aquesta casa* és "la casa en que estoy yo", i *aqueix país* és "el país en que te encuentras tú" (p. 216). En canvi, unes línies més avall afirma, descrivint l'ús del seu dialecte, que el primer grau expressa "proximidad". Potser eixa dualitat teòrica és una conseqüència de les fonts: la inclusió vindria de gramàtiques castellanes, mentre que la "proximitat" seria una conseqüència de Marvà (1932: §150), que és una de les fonts que cita (p. 215 nota 1).

Pel que fa a totes les altres qüestions, no estan tractades: ni l'anàfora, ni la dixi discursiva ni els usos expressius. En la dixi, no apareixen tampoc els casos en què l'emissor i el receptor ocupen el mateix lloc (*Has de saber que, en aquesta casa, dinem a la una*), ni aquells altres en què parlem d'un lloc que és extern tant de l'emissor com del receptor (*Josep viu en eixa casa*). Podem dir, doncs, que la reflexió teòrica és pràcticament nul·la en aquest manual d'un miler de pàgines.

4.2 *Una visió ampla però poc coherent: RAE (1973)*

L'Acadèmia del castellà va decidir, en la gramàtica de 1973, separar la morfologia i la sintaxi i, com a conseqüència, ha de tractar molts conceptes en dos llocs diferents, com ara els adjectius demostratius. En la part de la sintaxi, només apareixen valors secundaris i, per tant, començarem pel tractament de la morfologia (§2.6.2 i §2.6.3). El nostre manual enceta el tema molt bé: explicant quina utilitat comunicativa tenen els adjectius demostratius en l'ús díctic (1). A continuació, descriu el valor de cada adjectiu demostratiu en la dixi (2) i, finalment, s'encara als usos anafòrics. Podem dir, doncs, que l'actuació metodològica és perfecta.

També és adequada la descripció del valor global dels adjectius demostratius en la dixi:

1. Ante varios objetos de una misma clase, situados al alcance de nuestra vista, destacamos con el pronombre sustantivo o con el adjetivo uno de entre ellos, en actos de opción o discriminación: *Yo prefiero ese, Aquel es el mío, Esta casa es nueva.* (§2.6.2.a)

En canvi, l'adequació desapareix quan la institució normativitzadora descriu el valor específic de cada adjectiu demostratiu:

2. Con los pronombres de la primera serie [és a dir, l'adjectiu demostratiu *este*] alude el que habla o escribe al lugar o al período de tiempo en que se encuentra en el momento que habla o escribe: *esta casa, esta ciudad, este año, este siglo*; o mediante un proceso de rememoración señalamos a algo alejado de nosotros en el tiempo y en el espacio (empleamos preferentemente *aquel* en ese caso): *aquel día, en aquel momento, en aquella ciudad, la mujer aquella*; o bien para aludir a lo que no está presente, lo determinamos valiéndonos de datos que lo especifiquen (aquí empleamos sobre todo *ese*): *uno de esos ángeles sin alas, esas tierras por descubrir, esas urbanizaciones modernas.* (§2.6.2.a)

Quan un lector reflexiu veu la proposta anterior, es sorprén per diverses raons, la primera de les quals és l'orde: el segon adjectiu tractat no és el segon grau, sinó el tercer. Eixa anomalia va unida a una altra: el fet que el manual que comentem no caracteritza el segon grau en relació amb la dixi, ja que es referix a "lo que no está presente": ha de parlar, doncs, de l'anàfora o dels usos expressius del segon grau (vegeu ací §3.5.4). De més a més, eixa actuació es contradiu amb les paraules de la primera citació, on hom parla de "objetos situados al alcance de nuestra vista" i, entre els exemples, hi ha un clar *Yo prefiero ese*. En realitat, el manual que analitzem dóna com a valor bàsic del segon grau un ús que no és ni dític ni anafòric (*uno de esos ángeles sin alas*), sinó l'expressiu que hem comentat en §3.5.4, el qual, efectivament, parla d'unes entitats "que no estan presents" davant l'emissor i el receptor.

L'absència de coherència interna també apareix en el tractament del tercer grau. Realment, si u parla de "algo alejado de nosotros en el tiempo" per a descriure el tercer grau (que és la primera part de la citació), és més que probable que no estiga explicant l'ús de la dixi, el qual té un exemple clar en la descripció global (1): *Aquel es el mío*. La sospita anterior es confirma quan arribem als dos primers exemples (que són tots els exemples temporals del segon grau): *aquel día* i *en aquel momento*. Eixes oracions no són només ben adequades per a recuperar continguts semàntics de discursos anteriors (on ja hem vist que usem el tercer grau, §3.3.2), sinó que, de més a més, no poden ser dítics. En efecte, quan fem usos temporals dítics, o bé hi ha el primer grau perquè hi ha inclusió temporal de l'emissor (*en aquesta {setmana*

/mes/segle...}), o bé no hi ha cap adjectiu demostratiu (*hui, ahir, después-ahir, fa tres dies, enguany, l'any passat, etc.*).

Recapitem: la proposta que analitzem fa una descripció global de la dixi; però, en compte de concretar la proposta donant un valor per a cada grau en l'ús díctic, només actua així en el primer grau; en el tercer (que estudia en segon lloc), passa a l'anàfora; i, en el segon grau (tractat al final), no focalitza ni la dixi ni l'anàfora, sinó un ús expressiu.

L'estudi s'acaba descrivint l'anàfora (cosa que implica que, per al nostre manual, "algo alejado de nosotros en el tiempo" no es referix als usos anafòrics):

3. Tanto los demostrativos sustantivos como los adjetivos realizan también señalamientos textuales, remitiendo a lo que se acaba de decir o anticipando lo que va a decirse: *Eso no es cierto; No olvides esto: soy tu padre; Vivía de sus rentas y ese no era mal negocio.* (§2.6.2.a)

Deixant de banda la mescla habitual de l'anàfora ("lo que se acaba de decir") i la dixi discursiva o "catàfora" ("anticipando lo que va a decirse"), podem notar que les paraules anteriors no parlen de cap grau. De més a més, com que els dos exemples anafòrics només contenen *ese*, els lectors podrien deduir que el castellà escrit només usa el segon grau en l'anàfora, cosa que verificaria la llengua de la redacció: "mediante un proceso de rememoración señalamos a algo alejado de nosotros en el tiempo y en el espacio (empleamos preferentemente *aquel* en ese caso)" (vegeu la segona citació). En canvi, la realitat del castellà escrit deu ser ben diferent, com sospitarem analitzant uns altres autors castellans (§4.3 i §4.5.2).

Acabarem l'anàlisi de la nostra gramàtica observant que, per ací i per allà, apareixen usos secundaris dels adjectius demostratius. Així, afirmen que hi hauria un valor afectiu en *Ese niño no se encuentra bien* (§2.6.3). En la part de la sintaxi, trobem tres usos més secundaris, el tercer dels quals està explicat (6):

4. Puede ser irrespetuoso designar con los demostrativos sustantivos a personas presentes que merecen alguna consideración o con las que no se tiene confianza. Decir, p. ej., *Este o esta ya lo sabe*, en vez de *Este caballero o esta señorita ya lo sabe*, es una descortesía evidente. Preguntar *¿Quién es ese?* puede resultar despectivo para el designado. (§3.10.12.b)
5. Es de notar que el demostrativo adjetivo *ese* suele indicar también menosprecio cuando va pospuesto designando a una persona: *la señora esa; No hay duda: el mejicano ese está maleando a Matilde.* (§3.10.12.b)

6. Los neutros *esto, eso, aquello* son siempre sustantivos invariables para la concordancia [...] Como no pueden referirse a personas, el hecho de designar con ellos a personas singulares o colectivas supone menosprecio; p. ej.: *Mira eso que viene para acá.* (§3.10.12.c)

Notem la quantitat de valors expressius que apareixen (quatre), els quals només són clars en 6 i 4 (on diria que sobra la major part de la descripció: *puede i merecen alguna consideración o con las que no se tienen confianza*). Així, l'exemple de *3 uno de esos ángeles sin alas* (donat com a normal) pot ser despectiu si es pronuncia amb un to i una gesticulació adequats. Però el valor despectiu no és un efecte de la construcció, sinó del to i de la gesticulació. Inversament, si pronunciem d'una manera neutra *La persona eixa que acaba d'entrar serà papa*, el receptor no interpretarà que hi haja cap valor despectiu. Per tant, la posició (de qualsevol grau) no té connotacions despectives per ella mateixa, contra l'afirmació que hi ha en la citació de 5 sobre la posició del segon grau.

Podríem resumir així el tractament de la RAE de 1973: des d'un punt de vista metodològic, el manual actua molt bé: descriu la utilitat global dels adjectius demostratius en la dixi; assigna un valor particular per a cada u; i fa un estudi dels usos anafòrics. En canvi, apareixen incoherències importants (i nombroses) en les dos concrecions teòriques: quan descriu el valor concret que tindria cada adjectiu demostratiu en la dixi, i quan explica com s'aplicaria eixe valor en els usos anafòrics.

4.3 Consciència de les excepcions de la dixi: Alarcos (1994)

Alarcos Llorach (1994: 88-92) representa una novetat important en relació amb els autors anteriors: la consciència que la definició habitual dels adjectius demostratius no és adequada. Vet ací els trets definitoris que dóna:

7. El demostrativo *este* se utiliza para lo que el hablante incluye en el dominio de la primera persona; *ese*, en el de la segunda, y *aquel* en el de la tercera: *Me gusta esta casa en que vivís, Prefiero que no digan esas cosas, Me aburrió aquella novela.* (§122)

Com podem veure, el nostre autor evita tèrmens locatius (*lloc en què es troba algú, lloc pròxim a algú*) i recorre a un nom marcadament abstracte, *domini*. Ara bé, si tenim en compte que la dixi comporta que l'emissor assenyala cap a alguna entitat del seu entorn físic (o temporal), haurem de convindre que és preferible no separar-se del camí tradicional (*lloc*). També és una separació negativa de la tradició dir que el tercer grau indica entitats que l'emissor

inclou en el domini de la tercera persona. En efecte, si algú assenyala una novel·la en una llibreria i diu *Hauries de llegir aquella novel·la*, el parlant només comunica que hi ha una separació espacial no curta entre eixa novel·la i l'espai en què es troben els interlocutors. En canvi, l'emissor no diu res sobre l'autor de la novel·la (que podria ser ell mateix). El tercer grau, certament, no es pot aplicar ni a l'emissor ni al receptor, però, això no obstant, no es pot caracteritzar en relació amb la tercera persona, sinó que s'ha de definir en relació amb l'emissor (o, en la proposta tradicional, en relació amb l'emissor i amb el receptor: lloc no pròxim ni a l'emissor ni al receptor).

Per una altra banda, els lectors no lliguen l'exemple *Prefiero que no digan esas cosas* amb la descripció teòrica del segon grau, ja que en eixa oració no hi ha res que implique el receptor (de fet, els lectors pensen en la tercera persona: els qui han dit "esas cosas"). Ben mirat, l'adjectiu demostratiu de *dir esas cosas* només pot ser anafòric, ja que l'objecte directe representa, necessàriament, *esas cosas dichas*. Ens trobem, doncs, davant d'un altre cas de posar exemples anafòrics en la descripció de la dixi (§4.2).

La part més positiva de la proposta d'Alarcos és la que he avançat al principi: ser conscient que el tractament teòric habitual dels adjectius demostratius no és adequat per a una part dels seus usos. Però, en compte de buscar la solució articulant dos continguts semàntics relacionats i jerarquitats, fa la proposta següent:

8. A veces, por influjo de la situación real de lo que se comunica, la relación de los demostrativos es distinta a lo señalado. El demostrativo *este* puede abarcar el círculo común de los interlocutores (la primera i la segunda personas), mientras *ese* y *aquel* aluden a grados de menor o mayor distancia respecto de aquellos. (§123)

I bé, si no aclarim quins factors de "la situació real" que l'emissor comunica "influïxen" en la descripció teòrica, la proposta no se'n pot eixir de la intuïció de l'autor per a materialitzar-se en una definició objectiva i comprensible. De més a més, el lingüista castellà no posa exemples que violen clarament la dualitat "*este* – lloc de l'emissor" i "*eixe* – lloc del receptor" (*Has de saber que, en aquesta casa, dinem a la una. A Empar la trobaràs en eixe despatx*) a fi que els lectors acaben d'entendre amb l'exemplificació a quines violacions al·ludix. Recorre a dos exemples poc contextualitzats i poc informatius del problema de fons:

9. Refiriéndose a una muchacha presente entre los interlocutores, uno dice: *Esta pobre no sabe nada de nada*, mientras aludiendo a la misma y segregándola de la situación de diálogo, otro hablante comenta: *¿Te has fijado en esa muchacha?* (§123)

Pel que fa a l'anàfora, Alarcos separa el temps de l'emissor ("la sucesión de los hechos reales") i la dixi ("la secuencia lineal del decurso lingüístico"), i ajunta l'anàfora i el temps. Si volem decidir el grau de coherència que hi ha en eixa actuació, podem observar que, quan una persona usa *hui*, *ahir*, *enguany*, *en aquesta setmana*, etc., no recupera cap contingut semàntic del discurs precedent i, en canvi, sí que assenyala un factor del seu entorn: en quin període del temps en què viu situa l'emissor el fet que conta. Per tant, hi ha una dixi. Ben mirat, l'error de separar el temps i la dixi deu ser el preàmbul per a l'operació que veurem ara, la qual s'aparta fortament de l'actuació de la gramàtica comentada de l'Acadèmia del castellà. En efecte, el nostre autor reduïx els tres graus de la dixi a dos: estar prop (en el temps o en el discurs previ) o estar lluny:

10. Cuando las referencias del demostrativo recaen sobre el tiempo (la sucesión de los hechos reales o la secuencia lineal del decurso lingüístico), como ocurre al evocar algo o al apuntar a lo mentado antes o después, puede alterarse la relación de los demostrativos, puesto que lo cercano (en el recuerdo o en el texto) se opone a lo alejado mediante las unidades extremas *este* y *aquel*, quedando *ese* como término indiferente o neutralizado. (§123)

Deixant de banda que tornem a no trobar quins són els factors i les causes que "alteran la relación de los demostrativos", els lectors recorden que la RAE (1973) només exemplifica el segon grau en l'anàfora (*Eso no es cierto; Vivía de sus rentas y ese no era mal negocio*) i que la seua manera d'escriure respon a la teoria ("señalamos a algo alejado de nosotros en el tiempo y en el espacio (empleamos preferentemente *aquel* en ese caso)", citació de 2). En canvi, la descripció tèdica de 10 afirma que no hi ha lloc per al segon grau. Com comentarem analitzant una altra gramàtica (§4.5.2), eixa actuació d'Alarcos podria no tindre més finalitat que voler fer creure que el castellà culte actua molt bé, cosa que implica que el castellà col·loquial espanyol (que deu usar tres graus en l'anàfora) actuaria malament⁹.

Pel que fa als usos expressius (tractats abans que el valor bàsic), el nostre autor no en considera tants com la gramàtica anterior, però continua afirmant que la posposició comporta expressivitat. De més a més, eixampla l'expressivitat als tres graus:

⁹ Sobre la reducció del castellà americà a dos graus, vegeu la nota 2.

11. La posposició del demostratiu agrega al contenido global del grupo un valor enfático o afectivo, que no siempre es despectivo o irónico como en *¿Qué se creará el niño ese? El chico este; Los días aquellos* (§120)

Podríem resumir així la proposta d'Alarcos (1994): el lingüista castellà continua sense fer una descripció clara dels usos dítctics, deficiència que desemboca en un exemple anafòric donat com a dítctic. Veu que cal modificar la teoria per a afrontar excepcions. Però la proposta poc clara amb què treballa li dificulta que plantege el problema d'una manera precisa i rotunda. De fet, l'exemplificació no és tampoc adequada per a assenyalar quina és la deficiència. Finalment, el tractament de l'anàfora té una conseqüència trista: amagar la necessitat que tenen els lingüistes castellans de veure si la relació que hi ha entre la llengua viva i la llengua culta és adequada en el tema de l'ús anafòric dels adjectius demostratius.

4.4 *Reproducció del camí de joventut: Badia (1994)*

Al cap de trenta anys de la primera, Badia publica la seua segona gramàtica general, però el tractament que fa dels adjectius demostratius pràcticament no varia. Les dos propostes de 1962 (inclusió i proximitat) apareixen ara juntes (per bé que canviant *proximitat* per *lloc immediat*): "El primer terme és el de la persona que parla, fa veure allò que es troba al seu lloc (o en un lloc immediat)" (p. 147). El segon grau està "referit a la persona a qui es parla" i el tercer depén "de la persona de qui es parla"¹⁰. Ja no hi he vist més teoria (p. 146-148 i 497-502). La definició habitual de l'ús dítctic dels adjectius demostratius no té deficiències, i l'aplicació anafòrica continua sense existir. Finalment, els usos expressius dels adjectius demostratius (siguen quins siguin els graus que un dialecte tinga) no deuen existir tampoc. Potser són només cosa del castellà.

4.5 *Moltes propostes, però poca estructuració: Eguren (1999)*

4.5.1 Tres propostes per a l'ús dítctic

De tots els tractaments que comentarem, el d'Eguren (1999) (dins la *Gramàtica descriptiva de la lengua española*, I) és el més llarg (44 pàgines,

¹⁰ Ací apareix un error prou comú: definir la tercera persona com a "aquella de qui parlem". Evidentment, l'emissor pot parlar d'ell (*Tinc gana*) o del receptor (*Vens?*), i no per això hi ha una tercera persona. En la gramàtica de 1962, hi ha la mateixa actuació (I, p. 216: "aquell se refiere al lugar de la persona «él», de la cual se habla"). Una manera simple de definir la tercera persona és per exclusió: qualsevol entitat que no siga ni l'emissor ni el receptor.

p. 929-972). Ara bé, eixa llargària no va acompanyada d'una estructuració teòrica que vaja explicant progressivament les dades empíriques. I això des del principi, com veurem a continuació. Després de tractar els conceptes *dixi* i *anàfora* (el segon dels quals hem comentat en les notes 5 i 6), el nostre autor s'encara als adjectius demostratius, i una de les primeres operacions que fa és explicar l'actuació dítctica general:

12. Los pronombres demostrativos [...], además de identificar a sus referentes, añaden cierta información relacionada con el centro deíctico: en concreto, sitúan algún elemento del contexto de la enunciación con respecto al lugar en el que se encuentra el hablante. [...] Son dos, por tanto, los rasgos semánticos básicos que los pronombres demostrativos combinan: la identificación referencial y la localización deíctica. (p. 938-939)

Davant d'eixa descripció, un lector reflexiu es pregunta si els adjectius demostratius identifiquen i col·loquen en l'espai o si, diversament, l'operació no és més simple: en l'ús dítctic, els adjectius demostratius col·loquen en l'espai i, *gràcies a eixa operació*, identifiquen o determinen. Hi ha, per tant, una relació de causa a efecte. En canvi, el nostre autor dóna els dos trets com si foren independents i, en l'ordenació, posa primer l'efecte (la identificació o determinació) i, al final, la causa (la col·locació en l'espai). Com comprovarem a continuació, eixa estructuració escassa de les idees els lectors la retroben en les parts més fonamentals del treball: la caracterització de l'ús dítctic i la descripció de l'aplicació d'eixes nocions a l'anàfora.

Pel que fa a l'ús dítctic, hi han tres propostes diferents, la primera de les quals és la següent:

13. *Este* expresa cercanía, *ese* indica un grado intermedio entre cercanía y lejanía y *aquel* implica lejanía en relación con la localización del hablante. (p. 940)

No n'hi ha cap exemple d'eixos tres valors i, sense assenyalar cap deficiència de la proposta, l'autor fa un punt i a part i en dóna una altra, que és l'habitual de les gramàtiques:

14. Especialmente en algunos casos de deixis *ad oculos*, el demostrativo *este* identifica el lugar en que se encuentra el hablante, *ese* se refiere al lugar donde se haya el interlocutor y *aquel* apunta a localizaciones distintas de las ocupadas por el hablante o el interlocutor. (p. 941)

No en posa tampoc cap exemple, com si la teoria no tinguera la finalitat bàsica d'explicar les dades empíriques. Finalment, després d'assenyalar un problema hipotètic (que ni explica ni exemplifica: "esta información local objetiva, estereotipada, se ve alterada frecuentemente en otro tipo de situaciones deícticas"), posa la tercera proposta:

15. En palabras de Hottenroth (1982), el sistema de los pronombres demostrativos podría representarse como "tres círculos concéntricos que se alejan del centro deíctico", siendo el propio hablante quien establece subjetivamente su extensión y sus limitaciones. (p. 941)

Davant d'eixa absència de reflexions sobre les propostes teòriques, u es pregunta si és que la ciència no progressa mostrant que una proposta concreta o bé és coherent, pertinent i aplicable a les dades empíriques (i aleshores cal mantindre-la) o bé conté alguna deficiència (i, en eixe cas, cal elaborar una alternativa que solucione la deficiència).

4.5.2 L'ús anafòric: un camí dubtós del castellà escrit

En el cas de l'anàfora, els lectors troben l'opinió d'Alarcos (1994) (inclòs el fet de separar el temps de la dixi i ajuntar el temps i l'anàfora):

16. Tanto en la llamada 'deixis *am phantasma*', como en los usos temporales y anafóricos de les demostrativos, el sistema se simplifica: se utilizan *este* y *aquel* para expresar, respectivamente, lo cercano y lo lejano al hablante y el demostrativo *ese* o no se emplea o queda neutralizado (véase el §14.3.3.1). (p. 940)

Això no obstant, en el tractament d'Eguren apareixen dades que permeten fer una hipòtesi de treball sobre què hi ha probablement darrere de la proposta. Després de la descripció anterior, els primers exemples d'usos anafòrics són els següents:

17. Finalmente, la derecha propuso un pacto a la izquierda. Tal y como estaban las cosas, esta no podía aceptar la oferta
18. -La derecha ha propuesto un pacto a la izquierda -Yo no creo que esta acepte
19. Cuando la derecha quiso pactar con la izquierda, esta rechazó la oferta

Davant d'eixes oracions, Eguren informa que l'ús anafòric és "más frecuente en la prosa analítica (y en la narración) que en el diálogo" (p. 942). Ara bé, hauríem de mirar si és "más frecuente" o si, simplement, l'ús de 17-19 és

inexistent en el castellà col·loquial. Ja he comentat més amunt (§2.3) que, en la llengua escrita, hi han usos dels adjectius demostratius que tenen una conseqüència tan negativa com és trencar la comunicació. Uns usos sobre els quals l'autor que comentem dóna una opinió clara:

20. Una construcción frecuente en la prosa ensayística y en la narrativa, aunque extraña en la lengua coloquial, consiste en utilizar los demostrativos de la serie de *aquel* para referirse al más distante de dos posibles antecedentes en un texto y los demostrativos de la serie de *este* para referirse al más cercano. (p. 942)
21. El hombre y el mono se rascan, aquél la greña, murmurando, y éste las costillas, como si tocara la guitarra

En el cas de les oracions de 17-19, diria que els parlants normals i corrents no les formularien així, sinó recorrent a construccions més clares:

22. Finalment, la dreta va proposar un pacte a l'esquerra. Però, tal com estaven les coses, l'esquerra no podia acceptar la proposta
23. -La dreta ha proposat un pacte a l'esquerra -Però no crec que accepti
24. Quan la dreta va voler pactar amb l'esquerra, l'esquerra no va voler

En el cas de 23, l'he redactada sense repetir cap nom, ja que els verbs *proposar* i *acceptar* prou que indiquen qui és el subjecte: si algú fa una proposta a l'esquerra, és evident que l'únic que pot acceptar és l'esquerra. La veritat és que, si volem explicar com funcionen els adjectius demostratius, no ens podem fonamentar en exemples de laboratori que probablement no diu ningú perquè contenen malformacions. Com ara, és tan natural dir l'exemple de 25 com inaudit que algú diga el de 26:

25. Quan Joan veu a Pere, sempre el saluda
26. Cuando Pedro se encuentra con Juan, este siempre le saluda (Eguren 1999: 945, 15a)

En efecte, és habitual que el subjecte d'una oració també ho siga de la següent, o que el subjecte de l'oració principal i el de l'oració subordinada siga el mateix. Tenint en compte això, si algú vol expressar que *Joan saluda a Pere*, bé que procurarà que, en l'oració subordinada, el constituent *Joan* siga el subjecte (25). En realitat, l'ús dels adjectius demostratius és *molt diferent* en la llengua parlada i en la llengua escrita, però eixa qüestió és tan ampla i tan important, que convé deixar-la per a un altre treball.

Tornem en nostre objecte d'estudi. A la vista que els nou primers exemples que dóna el nostre lingüista sobre l'ús anafòric dels adjectius

demostratius són llibrescs i impopulars, ¿no hi ha el perill de fer una proposta teòrica que no solament superposa l'anàfora i el temps i es separa dels tres graus de la dixi, sinó que, correlativament, tanca els ulls davant la possibilitat que la gent del carrer actue exactament com en la dixi (usant tres graus)? De fet, Eguren (1999: 942) afirma que "habitualmente, en el diálogo se utiliza la serie del demostrativo *ese* para referirse a lo dicho por el interlocutor". Ara bé, l'ús del segon grau en l'anàfora no es limita als diàlegs: n'hem vist exemples de l'Acadèmia del castellà i el mateix Eguren també en dóna:

27. Dios existe. Aunque no se pueda demostrar, eso es verdad (p. 943)

Diria que els lingüistes del castellà tenen ací un tema de reflexió.

4.6 Una actuació paral·lela a la d'Eguren: Brucart (2002)

Hem comentat que Eguren (1999) fa tres propostes diferents sense gens d'anàlisi i, eixa actuació, també apareix en Brucart (2002: 1490-1496), dins la *Gramàtica del català contemporani*. Primer exposa la concepció més habitual: "proximitat al parlant, proximitat a l'oient i llunyania respecte dels dos interlocutors" (p. 1491, 1492). Això no obstant, fa l'afirmació següent:

28. En alguns casos la distinció llatina entre els dos primers graus, que es basava en la proximitat al parlant o a l'oient, va passar a indicar graus successius de llunyania respecte del parlant, cosa que pot haver afavorit la reducció del sistema [a dos graus en una part de la llengua catalana]. (p. 1492-1493)

Si un estadi lingüístic passa d'una estructuració a una altra, prou que ha de ser perquè hi han punts febles. Però l'autor que comentem no analitza l'adequació o inadequació de cap de les dos propostes. La consciència que Alarcos tenia de la insuficiència de la concepció habitual s'ha esvaït. Brucart no diu res tampoc sobre quins són "els casos" en què "la distinció llatina" hauria canviat. Ni per quines raons hauria canviat l'estructuració que atribuïx al llatí. Ni en posa cap exemple (ni de l'estadi inicial ni de l'estadi final). Ni, finalment, explica de quina manera i per quines raons eixos canvis hipotètics "podrien haver afavorit la reducció del sistema" a dos graus. Realment, no hi ha gens d'argumentació. Pel que fa a l'anàfora, trobem bàsicament la mateixa proposta que fa Eguren (1999):

29. Tant en la funció dística com en l'anafòrica, els demostratius s'ordenen segons el grau de proximitat espacial o temporal del referent respecte del parlant o de l'oient. Així, per

exemple, en (30) la forma anafòrica *aquell* remet a l'antecedent més llunyà (*Alfons*), mentre que *aquest* és coreferent amb el més proper (*Jaume*). (p. 1491)

30. A Pere el Gran li van succeir els seus fills Alfons i Jaume: aquell a Catalunya, Aragó i València; aquest a Sicília

Per una altra banda, el fet de focalitzar usos llibrescs impopulars també podria influir en aquesta creença: "L'ús anafòric del demostratiu correspon fonamentalment al registre escrit, ja que la llengua parlada prefereix altres mecanismes per reiterar la menció d'un nom o d'un SN apareguts prèviament" (p. 1490; també en la p. 1493). En efecte, l'ús anafòric dels adjectius demostratius és, en la llengua col·loquial, tan fonamental com imprescindible, tal com hem vist en §3.3. En realitat, fa la impressió que els lingüistes distingim malament la dixi i l'anàfora. Ja hem topat més amunt amb exemples de confusió (§4.2 i §4.3) i, eixa actuació, diria que també apareix en Brucart. Dels dos exemples que posa d'ús anafòric, el primer és el de 30 i el segon és el següent:

31. Amb aquesta són tres nits les que vetlla (Riera, *Darrer blau*: 211)

El nostre autor fa aquest comentari sobre l'exemple: "el demostratiu pot remetre anafòricament a entitats que apareixeran en el discurs immediat" (p. 1490). Per a veure si hi ha una dixi o una anàfora, podem fer la reflexió següent: si la referència de *aquesta nit* no ha aparegut en el discurs previ, i si resulta que eixe constituent es referix a la nit en què es troba el protagonista que parla, haurem de concloure que hi ha un ús díctic de l'adjectiu *aquest*. L'origen del malentés podria ser doble: parlar de "catàfores" i haver superposat la dixi i la supressió del nucli nominal. Pel que fa al segon factor, l'escriptor, en compte de recórrer a la construcció nominal plena la primera volta que apareix (que és com probablement hauria actuat parlant, 32 i, sobretot, 33), elidix el nucli nominal en el constituent subordinat (*amb aquesta*) i posa la construcció plena en el constituent nominal relacionat amb el subjecte (*tres nits*):

32. Amb aquesta nit, ja són tres les que vetla

33. Aquesta nit ja és la tercera que vetla

Acabarem observant que Brucart (2002: 1494) també segueix el camí de la lingüística castellana en els usos expressius: "El demostratiu *eixe/eixa* assoleix freqüentment connotacions pejoratives en l'ús no díctic, tal com passa en castellà amb *ese/esa*".

BIBLIOGRAFÍA CITADA

- Alarcos Llorach, Emilio (1994): *Gramática de la lengua española*. Madrid, Espasa Calpe.
- Badia i Margarit, Antoni M. (1962): *Gramática catalana*. Madrid, Gredos.
- Badia i Margarit, Antoni M. (1994): *Gramàtica de la llengua catalana. Descriptiva, normativa, diatòpica, diastràtica*. Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- Ballot, Josep Pau (1813): *Gramàtica y apologia de la llengua cathalana*. Barcelona. N'hi ha una reedició facsimilar de Mila Segarra, Barcelona, Alta Fulla, 1987.
- Brucart, Josep Maria (2002): "Els determinants", dins *GCC*: 1435-1516.
- DGLC = P. FABRA (1932): *Diccionari General de la Llengua Catalana*. Barcelona, Edhasa. Use l'edició de 1968.
- Eguren, Luis J. (1999): "Pronombres y adverbios demostrativos. Las relaciones deícticas", dins *RAE* (1999): 929-972.
- Fabra, Pompeu, → DGLC
- GCC (2002): *Gramàtica del català contemporani* (dirigida per Joan Solà, Maria Rosa Llorent, Joan Mascaró i Manuel Pérez Saldanya). Barcelona, Empúries. Tres volums.
- Gramàtica del català contemporani* → GCC
- Gramàtica descriptiva de la lengua española* → RAE
- Guia d'usos* → IIFV
- Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana (2002): *Guia d'usos lingüístics. Aspectes gramaticals*. València, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana
- Marvà, Jeroni (1932): *Curs superior de gramàtica catalana*. Nova edició, revisada i ampliada per Eduard Artells, 1968, Barcelona, Barcino.
- Moll, Francesc de B. (1937): *Rudiments de gramàtica preceptiva per a ús dels escriptors baleàrics*. Palma, Ed. Moll.
- Moll, Francesc de B. (1968): *Gramàtica Catalana referida especialment a les Illes Balears*. Palma, Ed. Moll.
- RAE = Real Academia Española (Comisión de Gramática) (1973): *Esbozo de una nueva gramática de la lengua española*. Madrid, Espasa Calpe.
- RAE = Real Academia Española (1999): *Gramática descriptiva de la lengua española* (dirigida por Ignacio Bosque y Violeta Demonte). Madrid, Espasa Calpe.
- Ruaix i Vinyet, Josep (1998): *Català complet/ 2. Curs superior de llengua*. Moià.

- Saragossà, Abelard (2003): *Gramàtica valenciana raonada i popular*. Gandia, CEIC Alfons el Vell.
- Valor, Enric (1973): *Curso medio de gramática catalana referida especialmente al País Valenciano*. València, 3i4.
- Valor, Enric (1977): *Curs mitjà de gramàtica catalana referida especialment al País Valencià*. València, 3i4.